

בית המדרש בית ישראל

שיעור מנחת חינוך

מצות לא תעשה חילול השם ומצות עשה קידוש השם

THE DAYAN'S MINCHAS CHINUCH SHIUR

GIVEN BY

REB MORDCHE STEINHAUS

מראה מקומות

מימא לך דאין הכל חברים, ועל זה השיב לו רב נחמן זר יתכן אטו אמירה דהני מידי מששא אית בהו, כלומר אפילו לענין זה, דהמשכיר והשוכר שניהם אינם נותנים ממש לדבריהם, אם ישמחו צפני השוכר אינו משגיח עליהם, וכן המשכיר אינו שומך וצוטט עליהם שהם ישמחוהו, ומשום הכי שניה הש"ס זכאן הלשון, ולעיל קאמר רב נחמן זר יתכן מי מהמיני וכלן אמר מידי מששא אית בהו, כלומר אפילו לענין זה דהמשכיר לא ישמחו הציט להשוכר דיסמוך על דיבורם ג"כ לית בהו ממש, אלא ודאי דהכל חברים ומשום הכי לא שיבט המשכיר. ויחייש צוה קושית הפני יהושע, מאי קא מיבעי להו בשוכר ומשכיר, הוה ליה למיבעיא צענל הציט שהלך מצימו אם בני צימו זריכים לנדוק או לא, ולהג"ל יתחא דצוה ליכא סברת אשמחיה, וצוה לא פליגי רב ושמואל על רבי יוחנן וצודאי דקא מקודס.

והדרן לקמייתא דכל השקלא וטריא דהש"ס דהכא הוא רק לרב ושמואל, אבל לרבי יוחנן ודאי דקו ולא מטעם חוקה, דאי מטעם חוקה אם איתא צעיר ודאי צריך לשאלו דכל היכי דאיכא לצרורי מצרין, אבל לרבי יוחנן אין צריך אפילו לשאלו, כפירוש רש"י שם בצבורות משום דאודועי הוה מודעי ליה. ועיין ברא"ש בצבורות [שם ס' ג'] שהגאונים פסקו כרבי יוחנן דודאי חולין, והרב רבינו יונה פוסק כרב ושמואל, ושני הדעות מובאים בצור וש"ע יו"ד ס' ט"ז ס"ו. ומעמיה נכונים מאד דברי הרא"ש בפסחים שם שכתב, ומתוך דברי ר"י משמע שאם איתא צעיר צריך לשאלו, וממה הפני יהושע שם [בע"א דב"ה צ"ד] שלא מלא כן דברי רבינו יתכן צמוס' וגם הוא ש"ס מפורש.

ולג"ל יתחא דמהש"ס בלד לא משמע מידי, דכל הפלפול אינו רק לרב ולשמואל אבל לרבי יוחנן אינו צריך אפילו לשאלו, ומה שכתב הרא"ש ומתוך דברי ר"י משמע, כוונתו על רבינו יונה שפוסק בצבורות כרב ושמואל, אבל להר"מ ז"ל [פ"ד מצבורות ה"ט] והגאונים שפסקו כרבי יוחנן א"כ סוגיא זאת אינה אליבא דהילכתא ואינו צריך לשאלו. ובזה יבואו על נכון דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ב מחמת ומנה הי"ו, שפסק וטני המשכיר ציט לתצרו הרי זה בחוקת דוק, וממה האחרונים הלא דבר זה הוא צעיא דלא איפשיטא וצדאורייתא ספיקו לחומר א וצדצנן ספיקו לקולא, והוי לו להר"מ ז"ל לחלק בין צטלו או לא צטלו כמו שכתב הרא"ש. ועוד תמהו עליו מדוע לא כתב דאם איתא צעיר צריך לשאלו, והוא ש"ס ערוך עיין צר"ן [פסחים א' ע"ב מדפי הר"ף צד"ה גרסינן]. ולהג"ל יתחא דהר"מ ז"ל לשיטתיה אזיל שפוסק צה"ל בצבורות שם כרבי יוחנן, ולא מטעם חוקה רק משום דאם איתא דלא דקא אודועי הוה מודעי ליה, על כן אפילו אם לא צטל והוא ספק דאורייתא אין צריך לנדוק ואפילו איתא צעיר אין צריך לשאלו. והרא"ש לשיטתו אזיל שפוסק כרבינו יונה שפסק כרב ושמואל, על כן כל סוגיא זו בפסחים אליבא דהילכתא, וכיון דלא איפשיט צעין פוסק צלא צטל שהוא ספק דאורייתא לחומר א וכשצטל דהוי ספק דרבנן לקולא, ואם איתא [צעיר] צריך לשאלו.

ובמעתה יחיישו נמי דברי הרא"ש צהולין דאמאי לא דחי דברי רב אחאי גאון מש"ס ערוך בצבורות שם החס צמוכר תליא מילתא, ולדברינו אחי שפיר, דרק רב ושמואל חילקו בין אוחו ואת בנו דצמוכר תליא מילתא וצין צבור צדלוקא תליא ע"ש צרש"י כדי שלא יקשה עליהם מהצרייתא כצמוכר שם, אבל לרבי יוחנן על כרחך לא סבירא ליה חילוק זה דהא לירידיה האי צרייתא הוי סיעתא, רק סבירא ליה דצנייהא תליא מילתא, וא"כ לא היה יכול הרא"ש להקשות על רב אחאי מהש"ס הג"ל החס צמוכר תליא רחמנא, כי רב אחאי הוא מכת הגאונים שפוסקים כרבי יוחנן וא"כ צנייהא תליא

רצה. שיד. אמור לאו כ"ח. רמב"ם לית ס"ג. הלכות יסודי התורה פ"ה. סמ"ג לארין ב'. סמ"ק פ"ה. טור יו"ד ט" קצ"ז. א. מצוה רצו. וראה לעיל מצוה קיימ חערה א'. ב. בסה"מ כאן. וראה לעיל מצוה רכ"א חערה א'. ג. כ"ה בסה"מ כאן, וברוב הדפוסים "בעת צרה". ד. עיין יומא פ"ו ע"א, ועונשו גדול שאינו מתכפר עד יום המתה. ועיין קידושין מ"ע"א וכתבו שם.

מצוה רצה

שלא לעשות דבר שיתחלל בו שם שמים בין בני אדם

(א) שנמנענו מחילול השם, והוא הפך קידוש השם, שנצטוינו בו כמו שכתבנו למעלה בסדר זה, שנאמר [ויקרא כ"ב, ל"ב] ולא תחללו את שם קדשי.

והעוון הזה יחולק לשלושה חלקים, השנים על הכלל והאחד על הפרט. והחלק האחד הכללי, שכל מי שיבוקש ממנו לעבור על מצוה מן המצוות בשעת השמד והיה האונס מתכוין להעביר בין מצוות קלות בין חמורות, או מי שיבוקש ממנו לעבור על עבודה זרה גילוי עריות או שפיכות דמים ואפילו שלא בשעת השמד, הוא חייב שימסור נפשו ויהרג ואל יעבור. ואם עבר ולא נהרג כבר חילל את השם ברכים, ועבר על אמרו ולא תחללו את שם קדשי, וחטאו עצום מאד.

וכתב המעתיק בשם הרמב"ם זכרוננו לברכה, והעוון הזה יחולק לשלושה חלקים, השנים על הכלל והאחד על הפרט. והחלק האחד הכללי, שכל מי שיבוקש ממנו לעבור על מצוה מן המצוות בשעת השמד והיה האונס מתכוין להעביר בין מצוות קלות בין חמורות, או מי שיבוקש ממנו לעבור על עבודה זרה גילוי עריות או שפיכות דמים ואפילו שלא בשעת השמד, הוא חייב שימסור נפשו ויהרג ואל יעבור. ואם עבר ולא נהרג כבר חילל את השם ברכים, ועבר על אמרו ולא תחללו את שם קדשי, וחטאו עצום מאד.

מצוה רצה, שלא לעשות דבר שיתחלל בו שם שמים בין בני אדם

מצוה רצו, מצות קידוש השם

(א) [א] דינים אלו צר"מ פ"ה מיסודי המורה, וצנמה מקומות, צננהדרין ע"ד ע"א יומא פ"ב ע"א ופסחים כ"ה ע"א

וצטור ש"ע יו"ד ס' קנ"ז וצרי"ף וצ"ן וצמוס' שם, ואכחצו צק"ור. הנה על כל עצרות צנתורה חוק משלש המצוות עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, אם אנסו אנס ורצה להרגו אם לא יעבור, ואז אינו שעת הגזירה וגם צנעה, יעבור ואל יהרג. ולשון הר"מ כאן ה"א, שנאמר צמזות [ויקרא י"ח, ה'] אשר יעשה אדם וחי בהם, ולא שימות בהם, וזה מצוה צננהדרין שם כרבי ישמעאל דסובר דאף צעבודה זרה צנעה יעבור מקרא זה וחי בהם, וצעבודה זרה כ"ז ע"ב ומקומות הנרשמים, ע"ש. ונראה דאי לאו קרא וחי בהם הוה אמינא למסור נפשו על כל עצרות צנתורה שלא לעבור גזירת הקב"ה, אך התורה גילתה דאין צריך למסור נפשו על כל העצרות, א"כ צנן נח דלא כחצי צריך למסור נפשו על כל שצע מצות שלו. וצננהדרין שם ע"ב איבעיא אי צן נח צריך לקדש השם, וצמוס' שם ע"ה ע"א ד"ה ואם, דחם דאיפשיטא הצעיא דאין צריך לקדש השם, וכן הוא צר"מ פ"י ממלכים ה"ב צנן נח שאנסו אנס לעבור אחת ממזוותיו מותר לו אף לעבוד עבודה זרה דאינו מצווה על קידוש השם, ע"ש. ולכאורה קשה למה לא יתחייבו למסור את עצמם כיון דלא כתוב אצלם וחי בהם, וכבר הרגישו צוה המוס' שם ע"ד ע"ב ד"ה צן נח, ותיירו דלגבי ישראל איצטריך וחי בהם כדי שלא לילך כל העצרות מרוצת ונערה המאורסה דאף צנעה יהרג ואל יעבור לכולי עלמא, עכ"ל. אם כן מוכח דמנד הסברא לא אמרינן יהרג ואל יעבור, רק כדי שלא לילך מרוצת ומנערה המאורסה איצטריך וחי בהם, א"כ צנן נח דלא צריך למילף מרוצת א"כ למה לי קרא וחי בהם, ומנד הסברא יעבור ואל יהרג, וכאמורא.

(א) בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ה ילפינן לה מרכיב וקדשתי בתוך בני ישראל, בני ישראל מצווים על קידוש השם ואין בני נח מצווים על קידוש השם.

(י) וכן האריכו האחרונים בבאור פסק הרמב"ם ראה חסדי דוד חולין פ"ה ד"ה הדרן, ומעשה רוקח ומרכה"מ על הרמב"ם שם, רש"ש חולין פ"ג ע"א ועוד.

ולכאורה קשה למה לא נקטו החסידים מצוה רצה וזו ג"כ אך באמת מצוה רצה לא היא ילפינן שאר עבירות שחייב למסור נפשו, כי מצוה רצה הוא מחמת אהבת השי"ת כדלפינן סנהדרין ע"ד ע"א מואהבת [דברים ו', ה'], א"כ שאר מצוות לא היא ילפינן מינה דהיא העיקר שהכל תלוי בה, אבל מאלו עבירות שפיר ילפינן, לזה אצטרף וחי בהם. אך קשה לרבי ישמעאל דסובר דגם מצוה רצה נצטווה וזה נצטווה יעבור רק לא צפריהו מקרא דלא תחלו, א"כ מכל שכן לרבי ישמעאל צלילו עריות ושפיכות דמים צדאי יעבור נצטווה, א"כ למה כתבה התורה וחי בהם, בלא זה מלך הסברה אינו מחוייב למסור את עצמו, ולא שייך לומר [כמו שכתבו התוס' דלפינן [מנחות ונערה המאורסה] וכו', כיון דלדידיה באמת גם שם אינו מחוייב למסור נפשו נצטווה. אך זה אינו, דאף לרבי ישמעאל דסובר מצוה רצה יעבור מ"מ בשפיכות דמים מודה דיהרג מטעם דמלי חיות וכו', עיין בגמרא [פסחים כ"ה ע"ב וברש"י שם ד"ה מאין כיון דאינו ניגול נפש מיראל יהרג, וא"כ גם נערה המאורסה דהוקא לשפיכות דמים גם שם מודה רבי ישמעאל דיהרג, א"כ קמה וגם נצטו דאיצטרף וחי בהם כדי שלא ילף מעבירות הג"ל דיהרג שם, שכתבו דשני עבירות אלו יהרג ואל יעבור לכולי עלמא, היינו אף לרבי ישמעאל. וכן כתבו החסידים [שם] ד"ה והא אסתר שהקשו מימה דכזה ליה להקשות והא אסתר גילוי עריות דלכולי עלמא יהרג, היינו אף לרבי ישמעאל, דאי אצטו רבי ישמעאל בלא העבירות יעבור עדיף להקשות הא אסתר צפריהו, דקאי הקושיא אף לרבי ישמעאל, עיין בתוס' עבודה זרה [כ"ז ע"ב ד"ה יכו] א, על כרחך לרבי לומר דגם צלילו עריות ושפיכות דמים מודה רבי ישמעאל דיהרג ואל יעבור, על כן נקטו בלשונם אצטו דכולי עלמא, ועיין בתוס' יומא [פ"ב ע"א ד"ה מה רוצה], כן נראה פשוט. וחמירי גילוי עריות ושפיכות דמים לרבי ישמעאל מצוה רצה וזה מחמת ההיקש. וכלאורה יש ליישב קושיית החסידים שכתבו דחי בהם צפריהו כתיב, דהא באמת מצוה רצה נצטווה וכו' שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ועי"ש בתוס' ד"ה אלא, דיש חילוק בין אדם להאדם דהאדם קאי ג"כ על בני נח, ויש לדחות ד.

בשאר עבירות

ואמרו מצוה רצה, רצו, מצות קידוש השם ושמאל אמר מוסי בהם, ואמר רצה לכולהו אית להו פירכא לבר מדשמאל, עי"ש. ולכאורה נ"ע, דרבי ישמעאל כל פעם יליף דפקוח נפש דוחה כל העבירות מקרא וחי בהם, ולמה לענין שבת הוצרך לו ילפוחא אחריתי, ולמה לא יליף מקרא זה דהוא נצטונו יליף שאר עבירות מפסוק זה, וכבר עמד על זה בתוספות יום הכיפורים [שם ד"ה מנין].

ואמנם אינו לוקה בעבור שהוא אנוס, לפי שאין לבית דין שיקיימו גבול מלקות או הרג אלא במזיד ברצון בעדים והתראה. ולשון ספרא בנותן מזרעו למולך, ושמתו אני את פני באיש ההוא, אמרו זכרונם לברכה, ההוא ולא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה. וכבר התבאר לך שעובד עבודה זרה באונס אינו חייב כרת, וכל שכן מיתת בית דין, ואמנם עבר על חילול השם. והחלק השני הכללי, שיעשה האדם עבירה אין תאוה בה ולא עריבות אבל יכוין בפעולתו להכעיס, וזה כמו כן מחלל שם שמים וילקה. ולפיכך אמר [שם י"ט, י"ב] ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך, שזה יראה הכעסה בזה הדבר ואין עריבות גשמי בזה. והחלק אשר על הפרט, שיעשה איש מפורסם בגמילות חסדים ומעשים טובים מעשה אחד שיראה לרבים שהוא עבירה, וכגון המעשה ההוא אינו ראוי לכמו האיש החסיד ההוא שיעשהו אע"פ שהוא מעשה היתר, חילל את השם. והוא אמרם זכרונם לברכה [יומא פ"ו ע"א] היכי דמי חילול השם, כגון אנא דשקילנא בשרא מבי טבחא ולא יהיבנא דמי לאלתרי. רבי פלוני אמר כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין. וכבר נכפל לאו זה ואמר [שם י"ח, כ"א] ולא תחלל את שם אלהיך אני יי, עד כאן. שורש מצוה זו וקצת דיניה וכל עניניה, כמנהגי כתבתי במצות קידוש השם עשה ו' בסדר זה.

מצוה רצו

מצות קידוש השם

(א) שנצטונו לקדש את השם, שנאמר [ויקרא כ"ב, ל"ב] ונקדשתי בתוך בני ישראל, כלומר שנמסור נפשינו למות על קיום מצות הדת. וכבר ביארו זכרונם לברכה מפי הקבלה ומן הכתובים באי זה ענין ובאי זו מצוה נצטונו בזה. ואע"פ ה. כ"ה ברמב"ם כאן הי"ד. ו. פי' קדושים מפרשת ד' פסוקי י"ג. ז. ויקרא כ', ה'. ברוב הדפוסים יונתתי את פני באיש החוואי, וכ"ה בסה"מ וברמב"ם כאן פ"ה הי"ד. והמנחת יצחק כתב דקרא כזה לא נמצא שם וטי"ס הוא, וצ"ל יונתני אתן את פני באיש החוואי [שם כ', ז.] וכן בשו"ת הריב"ש (סי' ד', י"א וקע"א) מובא זה מקרא דושמתי וגו', כמו הנסוח שלפנינו. ח. וכ"ה גם בספרא שם פ"ט הי'. ט. עיין מניח אות ה' ד"ה ולפי. י. עיין מניח אות ל"ו. יא. עיין מניח אות ל"ו. יב. מימרא דרב. יג. וכשאני מאחר לפרוע הוא אומר שאני גולן, ולמד ממני להיות מזולזל בגלל רש"י שם ד"ה ולא. והמאירי ביומא שם כתב, כל תיבת המביא עצמו לידי חשד, כגון שלוקח בחקמה במקום שאין רגילין בה ועושה עצמו כשוכח כדי שלא יפגע, עי"ש. יד. מימרא דרבי יוחנן. טו. ואין הכל יודעין שנחלשתי בגרסתו ולמדוץ הימני לחבטל מתלמוד תורה [רש"י שם]. רצו. רסח. אמור עשה ו'. רמב"ם ענין פ', הלכות יטו"ד התורה פ"ה. סמ"ג ענין ה'. סמ"ג ח"ד. סור י"ד סי' קנ"ז.

לרפא עצמך

אנוס וחולי

ב) אולם בכתובות י"ט ע"א ד"ה דאמר, טוברים דר"י פליגי אכולהו לא רק בע"ז. וכ"כ בהגהות אשרי שם ג, ע"ב, ועליהם תקשה קושיית רבינו. ובתוס' הרא"ש סנהדרין שם מבואר ככל הנמצא בתוס' שלפנינו פרט למלה וכ"ע, אך בתוס' הרא"ש לעיל ד"ה והא אסתר, כתב שלכו"ע יהרג ואל יעבור ברציחה וג"ע, וראה להלן.

ג) רבינו מפרש מש"כ החסידים שם שלר' ישמעאל אין שום חילוק בדבועא ככולו יעבור וכו' כוונתו לשאר מצות ולע"ז, שהרי קאי על מש"כ בתחלת דבריהם שלחכמים בצנעא, יש חילוק בין ע"ז לשאר מצוות, וכן להלן בדבריהם הזכירו רק ע"ז. וכ"ה

בתוס' הר"ש משאנץ שם, נדפס בשיטת הקדמונים לע"ז. אבל ברציחה וגילוי עריות יש דס"ל דאין חילוק לר' ישמעאל. אולם בח"י הרשב"א ע"ז שם כתב שלר' ישמעאל אין חילוק בין הגך שלש לשאר עבירות.

ד) בלבנת המנחה העיר שהמהרש"א סנהדרין שם כבר הקשה כן על תוס'. וביאר המהרש"א דעל כרחק הגמ' שם לא סברה הכי, דאי הך קרא וחי בהם קאי נמי אבן נח א"כ מאי קמבעיא ליה לגמ' אם בן נח מצווה על קידוש השם, הא ודאי לא נצטווה. והענין מש"כ ע"ד רבינו בביאור שיטת ר' ישמעאל בוכרוך שמואל סי' ס"ה ענף ב'.

את נפשו בזה העצירה שיעבור אינו רשאי להציל את עצמו בזה. אם כן נראה לענין דין חדש בעזה"ש, דמבואר ביומא [פ"ב ע"א] הנ"ל ובר"מ כאן ה"ו דכ"ס שאמרו באנשים כך אמרו בחללים דחולה שיש בו סכנה הכל נדחה לפניו, ובגמרא יליף מקרא וחי בהם ולא שימות בהם, דלשמואל משמע ליה מקרא דוחי בהם דאף להציל עצמו בעצירה רשאי, אבל צבן נח דלא נפקא לן דמוחר לעבור ואל יהרג מקרא דוחי בהם ולא שימות בהם רק מזד הסבא אמרינן כן וכמבואר בתוס' שהנחתי [אות ה'], א"כ דוקא אם אנסו אנס לעבור על אחת ממזומוי ואם לא ייהרגו אזי מותר לו לעבור ואל יהרג, אבל אם אחו חולי שיש בו סכנה ואם לא ירפא עצמו בעצירה אחת משבט מזומו שלו ימות, נודאי אינו רשאי מזד הסבא להציל את עצמו בעצירה זו, וכמבואר בחו"מ סי' שפ"ח שהנחתי לעיל [אות ז'], וזה נכון וצדוק.

וכן נראה מבואר מדברי הר"מ כאן ה"ו, דישאל כחז כענין שאמרו באנשים כך אמרו בחללים כיצד מי שחלב וכו', וכדברי הש"ס הנ"ל, ויבאר בפירושו דגם בחללים הדין כן, דכלל זה הוה אמיתא דרק באנשים הדין כן אבל לא בחללים, ובפ"י ממלכים ה"ב דדיין בן נח כתב בן נח שאנסו אנס מותר לו לעבור וכו', ולא כתב דאם חלה מותר לו להתרפאות בעצירה אחת ממזומוי, אלא על כרחק דנאמת אסור לו לרפאות את עצמו כי אסור להציל עצמו בעצירה, דרק בישראל דנלמד מוחי בהם משמע ליה לשמואל דגם בכהאי גוונא נדחין כל הממות, אבל בן נח דלא קאי גביה וחי בהם [ויילפינן] רק מזד הסבא, א"כ דוקא באונס אבל לא בחולי, כן נראה לענין נכון בעזה"ש.

והנה לפי מה שכתבתי [אות ז'] דרבי ישמעאל לא דריש וחי בהם גבי חולי, ולכאורה הוה מבואר בעצודה וזה כ"ו ע"ב צמעה דבן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל ע"ש דהיה רוצה לומר וחי בהם וכו', אלא כשמואל, ורבי ישמעאל היה דוחה אותו דבעצודה וזה צמעה דבן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל ע"ש דהיה רוצה לומר וחי בהם ע"ש. והנה הרב המחבר לא הביא בפירושו פסוק דוחי בהם גבי חללים, אך מכללא מבואר במורה ר"ו דמוחר להתרפאות בשאר עצירות חוץ משלש, אך היה לו להביא הדין דבן נח אסור כדברינו הנ"ל, וי"ע.

ק"פ מה שכתבתי אם בן נח עבר על איזה עברה מחמת סכנה חייב מיתה כדינו, כמו בישראל אם עבר עברה אחת משלש עצירות בשביל סכנה חולי חייב על העצירה, כמבואר בר"מ כאן ה"ו דאם עבר ונתרפא עונשין אותו בית/דין עונש הראוי לו על פי דין מורה כיון שאינו רשאי להתרפאות, א"כ הוא הדין צבן נח אם ירפא עצמו בעצירה אחת חייב מיתה כי אינו רשאי לרפא עצמו בשום עצירה כלל. והנה לעיל ה"ד גבי אנס כחז הר"מ וכן כתב הרב המחבר, דאף בשלש עצירות אף דמחוייב למסור נפשו מ"מ אם עבר ולא נהרג אין עונשין אותו כי אונס רחמנא פטריה ממולך וכו', וגם מלגעה לא מעשה דבר [דברים כ"ב, כ"ו], וגבי חולי כתב דאם עבר עונשין אותו, ולכאורה מה חילוק יש. אך הן הן הדברים אשר כתבתי, כי כמו נרדף ששייך את הכלים חייב בכל ענין, ואם אנסוהו על ממון חבירו אינו חייב עיין בס' שפ"ח שהנחתי לעיל [אות ז'], ע"ש בש"ך, אף דשיטת הר"מ דאף אם

אנסוהו חייב צותן ביד, מ"מ זה דוקא לענין ממון, אבל כאן ליכא קרא לפטור אונס, א"כ באנסוהו על הדבר הזה לעבור סבירא ליה להר"מ דזה נקרא אונס, אבל בחולה בלא נאנס על הדבר רק הוא מציל עצמו בעצירה חייב עונש, כמו גבי נרדף דמציל עצמו בממון חבירו לא נקרא אונס, רק שם שרי להציל עצמו אך מחוייב לשלם, אבל גבי שלש עצירות כיון דאינו רשאי לא מיקרי אונס על כן הוא חייב עונש כדינו. א"כ גבי בן נח נמי כיון דאינו רשאי לרפאות את עצמו חייב העונש כדינו אם עבר וירפא את עצמו, כן נראה לענין צדוק בעזה"ש. ומלאתי בספר פרשת דרכים דרך האמרים דרוש ז' [ד"ה בריש כל], שכתב בפשיטות דבן נח יכול להתרפאות ג"כ במקום סכנה, ולי נראה כמו שכתבתי, וכן נראה מלשון הר"מ כמו שביארנו בע"ה.

ובפירושו אמרו זכרונם לברכה [סנהדרין ע"ד ע"א] כי ג' מצוות הן שחייב האדם שיהרג עליהן ואל יעבור בהן לעולם, והן, עבודה זרה וכל אביזרהא, כלומר כל ענין שלה האסור לנו מכח הלאוי"ב המיוסדין בה, וכמו שנפרש למטה בעזרת השם, וכן גילוי עריות וכל אביזרהא, ושפיכות דמים, שאם יאמרו לו לאדם עבוד עבודה זרה או נהרגך יהרג ואל יעבדה, ואע"פ שלבו תמים באמונת השם, אע"פ כן נצטוו שיהרג ולא יעשה המעשה הרע ההוא, ולא יתן מקום אל המעביר לחשוב שהוא כפר בשם'. ולשון ספרי, על מנת כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים שתקדישו את שמי ברבים. וכמו כן בשתים שזכרנו, יהרג ואל יעבור כמו שאמרנו.

שורש מצוה זו ידוע, כי האדם לא נברא רק לעבוד בוראו, ומי שאינו מוסר גופו על עבודת אדוניו איננו עבד טוב. והרי בני אדם ימסרו נפשותם על אדוניהם, קל וחומר על מצות מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

א. כ"ה דעת בעל המאור בסנהדרין שם. עיין מנחת אות ט"ו. ב. מבואר בדבר דלכא לאו לא הוי בכלל אביזרהא, וכן משמע מהרמב"ן במלחמות שם שהזכיר בתוך דבריו "לאוי"ב דע"ש, וכ"ה ברין בע"ש דף ט' ע"א מדפי הר"י ובפסחים דף ח' ע"ב מדפי הר"י דדוקא בענין לאו יתרג ואל יעבור. ג. בקצת כת"י "המיוסדין". ד. כ"ה בסה"מ כאן. ה. בספרא כאן פרק ח' פס"ו ו' וי"ל, על תנאי הוצאתי אתכם מארץ מצרים על תנאי שתמסרו עצמכם לקדש את שמי.

אנסוהו חייב צותן ביד, מ"מ זה דוקא לענין ממון, אבל כאן ליכא קרא לפטור אונס, א"כ באנסוהו על הדבר הזה לעבור סבירא ליה להר"מ דזה נקרא אונס, אבל בחולה בלא נאנס על הדבר רק הוא מציל עצמו בעצירה חייב עונש, כמו גבי נרדף דמציל עצמו בממון חבירו לא נקרא אונס, רק שם שרי להציל עצמו אך מחוייב לשלם, אבל גבי שלש עצירות כיון דאינו רשאי לא מיקרי אונס על כן הוא חייב עונש כדינו. א"כ גבי בן נח נמי כיון דאינו רשאי לרפאות את עצמו חייב העונש כדינו אם עבר וירפא את עצמו, כן נראה לענין צדוק בעזה"ש. ומלאתי בספר פרשת דרכים דרך האמרים דרוש ז' [ד"ה בריש כל], שכתב בפשיטות דבן נח יכול להתרפאות ג"כ במקום סכנה, ולי נראה כמו שכתבתי, וכן נראה מלשון הר"מ כמו שביארנו בע"ה.

דלף אס נאמר דלא כסברתנו אלא דגבי בן נח ג"כ שוה חולי לאונס ומותר להתרפאות במקום סכנה, מ"מ אפשר לומר כיון דבגמרא יומא פ"ה ע"א מביא כמה ילפותות דפקוח נפש דוחה שבת, ואמר רבא לכולהו אית להו פירכא אשכחן ודאי ספק מנלן, וילין מוחי בהם, חייבן דלאיטרין ילפותא על ספק פקוח נפש דדוחה שבת, וצבן נח דליכא ילפותא רק מזד הסבא אפשר דאינו נדחה רק ודאי ולא ספק פקוח נפש, וי"ע.

ספק פ"ב ב'.

[ד] וצ"ד נוכל לומר, דמזד הסבא עקום נפש דוחה עצירה רק לאיש עצמו המסוכן, אבל שיעבור אחר בשביל סכנת חבירו אפשר דאינו מזד הסבא, רק בישראל יליף דנדחה לאחר ג"כ. ועיין בתוספת יום הכיפורים שכתב דעיקר הילפותא דיהיה נדחה שבת מפני ישראל אחר ע"ש, א"כ גבי בן נח לא ניתן לידחות רק להמסוכן עצמו אבל אחר אינו רשאי לעבור מפני סכנת חבירו דצבן נח לא מצייני ילפותא רק מזד הסבא, ובה אין סבא כלל לעבור בשביל חבירו. והנה נראה לי בישראל דמזד

עבירות חבר.

לעבור ולרפא לחבירו ואם לאו עובר על לאו עובר על לאו דלא תעמוד על דם רעך [ויקרא י"ט, ט"ו] כמבואר בר"מ פ"א מרואה הי"ד, אבל בן נח אינו מנזוה על זה א"כ אין מנזוה עליו לעבור ולרפאות לחבירו ומהיכא פתיי יעשה גוי עצירה בשביל חבירו. ולפי זה נראה דאף אי אמרינן בן נח מותר להתרפאות בעצירה מותר לו להתרפאות אף בשלש עצירות כי לדלידה אין חילוק כלל, כמבואר בגמרא סנהדרין ע"ד ע"ב ובר"מ פ"י ממלכים ה"ב גבי אנס דאפילו עבודה זרה יוכל לעבוד, מ"מ אם העלה לבו טינה על אשת חבירו והוא מסוכן, נהי דלדידה שרי מ"מ היא מזהרת ג"כ על גילוי עריות ואסורה להעצל לו דאסורה לעבור עברה בשביל אחר המסוכן. אבל בישראל באותן עצירות שרשאי לעבור גם אחר רשאי ומנזוה גדולה כמבואר בסמוך [אות ה'], אבל צבן נח נראה נהי דהוא עצמו שרי להציל נפשו בעצירה אבל בן נח אחר אסור בשביל חבירו, כן נראה לי נכון בע"ה.

[ה] ק"פ מה שכתבתי נראה לי ג"כ, דהנה מבואר בסנהדרין ע"ב ע"ב דף ע"ג ע"א ובר"מ פ"א מרואה הי"ד דרודף אחר חבירו להרגו ניתן להצילו בנפשו, ואמרינן שם מנין לרודף וכו' שיתן להצילו בנפשו תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך, ומקשינן והאי להכי הוא דלתי וכו', ומסקינן דהוקש לנערה המאורסה ושם גלי קרא [דברים כ"ב, כ"ו] ואין מושיע לה, הא יש מושיע ישיע בכל ענין אף בנפשו. ועיין חו"מ פ"ה ד"ה אף רוצה, הקשו הא

לחציל עצמו ברוח.

המלך וצפנת פענח מהדרית הלי יסוה"ת שם כיוונו לדברי רבינו, ועי"ש שהאריכו למצוא מקור ליברי הרמב"ם. ולדברי רבינו מקורו מ"י ישמעאל דמצריך פסוק מיוחד לחולי בשאר מצוות, הוי דחולי לא הוי אונס ב' בעבירות. י. בא"ש שם הביא מירושלמי ע"ז פ"ב דגרי אינו יכול להציל בגוי חבירו חייב מיתה. אולם אין זה ראייה לשאר עבירות שאינו יכול להציל עצמו בהם, שהרי בציצית גם המשל"מ מודה כמובא להלן אות ה'.

ו) וכ"כ במקור מים חיים יו"ד סי' קנ"ז סע' א' בסופו ומבאר דחשיב מזיד, עי"ש. ז) אולם המשל"מ בפרשת דרכים הביאו רבינו להלן סובר שכן נח יכול להתרפא בעבירה במקום סכנה, ועי"ש בהערה י. ח) וכן העיר במרכבת המשנה שם ונחזק. ועיין חמדת שלמה אורח חיים סי' ל"ח. ט) באור גדול סי' א' דף כ' הביא דברי רבינו עי"ש בארוכה. ובאור שמח ועבודת

עבר ונתרפא ב' עבירות.

נפקא מוהוכה [שמות כ"ב, א'] גבי מחמתה, דבכל אדם, ע"ש. והנה מוצא שם דמזוה על כל איש משראל להציל הנרדף נפשו של רודף, ועיין ר"מ פ"א מרוצח הע"ז דאם יש ביכלתו להציל ולא הציל עובר על עשה וקצומה את כפה [שם כ"ה, י"ב] ושני לאוין, לא תעמוד על דם רעך ולא מחוס עיניך. נראה

מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה [שם] שבאלו הג' עבירות שזכרנו חייב האדם למסור נפשו בכל ענין, בין בשעת שמד או שלא בשעת שמד, ובין בפרהסיא או אפילו בצנעא, ובין שיתכוין הגוי להעביר או אפילו להנאת עצמו. אבל בשאר עבירות אמרו דשלא בשעת השמד ובצנעא יעבור ואל יהרג, ואפילו יתכוין הגוי להעבירו, אבל בפרהסיא כלומר בפני עשרה מישראל, אם להנאתו מתכוין המעביר יעבור ואל יהרג, ואם להעבירו יהרג ואל יעבור.

ובשעת השמד, אפילו בצנעא ואפילו להנאתו ואפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור. ומצוה קלה היא כעין מה שאמרו זכרונם לברכה [שם] אפילו אערקתא דמסאנא, כלומר שלא יעשה ישראל צורת מנעלו כמו הגוים העובדים עבודה זרה, שלא ידמה להיות עובד עבודה זרה כהם".
וזה שאמרנו אביזרהא דעבודה זרה, הענין הוא לומר כל מה שנאסר לנו מכל לאו" המיוחד בעבודה זרה, וכעין מה שאמרו בפסח ראשון [פסחים כ"ה ע"א] בכל מתרפאין במקום סכנה חוץ מעצי אשירה, ואמרו עלה בירושלמי [שבת פ"ד ה"ד] לא סוף דבר בשאמר לו רופא הבא לי עלין של אשירה פלונית, דמיחזי כמאן דמודה בה, אלא אפילו אמר לו הבא לי עלין של אילן פלוני סתם, והלך ולא מצא אלא של אשירה יהרג ואל יעבור. ואף על גב דהשתא כי מיתסי בעצי אשירה לאו עבודה זרה ממש היא דהא לא פלח לה, אלא מכל מקום דמתהני מינה ואיכא במילתא לאו" דלא ידבק בידך מאומה מן החרם", דהוא לאו המיוחד בעבודה זרה. אבל איסורין טובא דאיכא בעבודה זרה דילפינן להו מלאו דלפני עור לא תתן מכשול"י, ליתנהו בכלל אביזרהא דעבודה זרה ליהרג עליהם, כיון דלאו דלפני עור אינו מיוחד בעבודה זרה ממש דבכולהו מצוות נמי איתיה.

אחר זמן האיר השי"ת את עיני דגם גבי בן נח מקרא מפורש במורה דמינן להציל הנרדף נפשו של רודף אפילו לנן נח אחר, דשם ע"ב ע"ב מצוה רודף אחר חבירו ואמר לו ששראל הוא וכו' והמורה אמרה [בראשית ט', ו'] שופך דם האדם באדם דמו ישפך, הצל דמו של זה נדמו של זה, ע"ש ברש"י [ד"ה והמורה] דכל הרואה אותו ישפוך דמו של רודף, ע"ש, וזה הפסוק נאמר לפני נח דרודף מותרים להרגו, ושנית כפיני גבי מחמתה והוכה, אפילו בכל אדם, והיקישא לנערה המאורסה הוא למצוה גבי ישראל, אבל לענין מותר להרגו נאמרה לפני נח ושנית כפיני גבי מחמתה, וכל מילתא דנאמרה ושנית לזה ולזה נאמרה, א"כ גבי רודף גזירת הכתוב אף לפני נח דמותר להרגו אף בן נח אחר. א"כ ג"כ אין ראייה לדברי המהר"ש יפה, דאף אם נאמר דבן נח לריך למסור עצמו על שפיכות דמים, מ"מ גבי רודף החייה המורה לו ואף לאחר דכן גזירת הכתוב, כמו ששראל אף דרציחה אינה נדחית מפני פקוח נפש מכל מקום נרדף נדחית מפני פקוח נפש א"כ גבי בני נח נמי". אף זה צורר דמזוה ליכא גבי בני נח להרוג הרודף, דגבי ישראל מהיקישא ילפינן וגם מוקצומה את כפה ולא תעמוד על דם רעך, אבל בני נח שלא נאמרו הפסוקים הללו רק הימירא הוא אבל לא מצוה"י.

והנה לדברי הרב בעל פרשת דרכים שהצאנו, דדעתו דאף דבן נח אינו לריך למסור נפשו אפילו על עבודה זרה, וכן יכול להתרפאות בפקוח נפש באיזה עבירה, מ"מ [על] שפיכות דמים מחוייב למסור נפשו כמו ישראל, כי כמו גבי ישראל מחוייב למסור עצמו מלד דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי וכו' כן גבי בני נח שייך סברא זו, רק לגבי רודף שרי כמו ישראל דהוא גזירת הכתוב.

[ו] ואני מסתפק, דהנה מוצא בסנהדרין שם ע"ב ע"ב דאף קטן הרודף ניתן להצילו נפשו, ומקשה הש"ס ממשנה דאהלות פ"ו מ"ו, דאשה שהיתה מקשה לילד החיה פושטת את ידה ומוכתת אותו לאיברים להציל את האשה, יא ראשו אין נוגעין בו מפני שאין דוחין נפש מפני נפש, ואמאי הא הו"ל ליה רודף, ומשני הש"ס שאני החס דמשמית קרדפי לה, וא"כ לא הו"ל רודף ואסור להציל נפש נפש אחר כי שפיכות דמים אינה נדחית, וצרישא הטעם דכל זמן שלא יא ראשו לא הו"ל נפש על כן מוחזין אותו להציל האם וכפירוש רש"י שם

ד"ה יא ראשו, אף דאסור להרוג העוברין ג"כ כמזוהר בחוס"ט שם ג"ע ע"א ד"ה ליכא, מ"מ כל עבירות נדחות מפני סכנת נפשות אף נפש אינו נדחה מחמת הסכנה דמאי חזית, אבל עובר לא שייך מלי חזית כי לא הו"ל נפש רק המורה אסרה כמו איסור אחר אבל לא הו"ל שפיכות דמים". וזה לשון הר"מ פ"א מרוצח הע"ז, אף זו מצוה לא תעשה שלא לחוס על נפש הרודף, לפיכך אמרו חכמים האשה שהיתה מקשה לילד מותר לחמוך העובר בין צמס ובין צד מפני שהוא כרודף, יא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש וזהו טעמו

דאי לאו דגלגלה המורה לא הו"ל ידעינן דיתן להצילו נפשו, אף דהוא פקוח נפש וכל המצוות נדחות מכל מקום רציחה אינה נדחית מפני פקוח נפש מחמת מלי חזית, אם כן הו"ל חמינא דאסור להרוג הרודף להציל חבירו קא משמע לן קרא דשרי. והנה לעיל מיניה [שם ע"ב ע"ב] מצוה דנא במחמתה ג"כ המירה המורה לאיש עצמו להרוג הרודפו, ומתציבת והוכה מרבינן אף איש אחר, ובגמרא כלאן ע"ג ע"א מרבינן דמזוה בלאש אחר להציל הנרדף נפשו של רודף, עכ"פ חוין דלריך קרא לזה דאי לאו הכי אפשר דאף הנרדף בעצמו לא היה רשאי להרוג הרודף, אף דאיכא פקוח נפש מ"מ פקוח נפש אינו דוחה רציחה.

[ואם כן לפי מה דמוצא נהגה משנה למלך פ"י ממלכיה ה"ב ונפרשת דרכים דרך האחרים [דרוש שני ד"ה ודע דמשמע] דאף דבן נח אין לריך למסור נפשו על המצוות, מכל מקום על שפיכות דמים מחוייב למסור עצמו, כי הוא מחמת סכנה דמאי חזית ושייך ג"כ אבל בני נח, ע"ש. א"כ לפי זה מנין לנו דאם בן נח רודף אחר בן נח אחר דהנרדף בעצמו יכול להרוגו אף דהוא פקוח נפש מ"מ רציחה אינה נדחית, א"כ לפי זה בן נח נרדף אסור להרוג הרודף, ובאמת עיין בסנהדרין ג"ו ע"א גבי כיוצא בו דשפיכות דמים כרבי יונתן בן שאול, נראה להדיא דהיתר גמור הוא לנן נח נרדף להציל עצמו נפשו של רודף, וכן הוא בר"מ פ"ט ממלכיה ה"ד, דדוקא אם אחד יכול להציל עצמו באחד מאיבריו אבל בלאו הכי הו"ל היתר גמור, ולכאורה קשה מנלן זה. ולכאורה זה ראייה לדברי מהר"ש יפה הוצא נפרשת דרכים [שם], דאף דשפיכות דמים סכנה הוא מ"מ לא עדיף מעבודה זרה וגיולו עריות דאינו מצווה בן נח, ע"ש, א"כ נישא דכשנלמא ישראל דשפיכות דמים הוא משלש עבירות ומייב למסור נפשו הורכבה המורה לגלות גבי רודף דהנרדף וכל אדם מותרים להרוג את הרודף משום פקוח נפשו, אף דבכל מקום אינה נדחית רציחה מפני פקוח נפש כלאן הוא גזירת הכתוב, אבל בן נח דכל המצוות נדחין מפני פקוח נפשו כי אינו מצווה על

קידוש השם וגם יכול לרפא עצמו בעבירה דמים בכלל"י, א"כ לדידיה בלאו הכי נדחית רציחה מפני פקוח נפש ומוחר להרוג הרודף מפני פקוח נפשו, א"כ שפיר גס צבן נח מותר להצילו נפשו. וכל זה נגדף עצמו דמותר להרוג הרודף כי [איסור רציחה] נדחה מפני פקוח נפשו, אבל בן נח אחר אסור להרוג הרודף אחר חבירו דכבר כתבתי [אות ד'] דמחמת פקוח נפש של אחר אין עבירה נדחית, א"כ מפני פקוח נפש של הנרדף אסור להרוג הרודף, כן נראה לי לכאורה.

שובר הרודף את אמו

בב"י

הציל חבירו

אסמכתא. ובשדי חמד מערכת ג' בפאת השדה סי' ו' הביא דברי רבינו ודברי הערוך לנר, וכתב דאף מאסמכתא מוכח שרין רודף נאמר גם בכך נח. (ג) עיין חמדת ישראל בקונטרס בן נח סי' ט' מה שהאר"ק בענינים אלו בדברי רבינו. (ד) וראה להלן דפ"ט לענין יהרג ואל יעבור בעובר. ובח"י הורשב"א והריטב"א נדה מ"ד ע"ב מבואר שלגבי איסור רציחה חשוב נפש, ונתמעט עובר רק מחיוב מיתה. וראה מש"כ בהערות שם מגדולי האחרונים שהאריכו בזה.

(א) במאירי סנהדרין ע"ד ע"ב מבואר לכאורה כמהר"ש יפה, וז"ל, בני נח אין מצווין על קידוש השם כלל, וכל שנאנסו בשבע מצוות שלהם אפילו לעבוד ע"ז פטורים לגמרי ויעבור ואל יהרג, ולא הוציא רציחה מן הכלל. ועי' במנחת יחיד ח"ג. (ב) ראה בשו"ת נודע ביהודה תניינא חו"מ סי' נ"ט שכתב בדעת הרמב"ם דלא ילפינן מהאי קרא דשופך דם האדם דין רודף, אלא לחייב בן נח על העוברין בסנהדרין ג"ו ע"ב. ובערוך לנר סנהדרין ע"ב ע"ב עמד על כך, וכתב דהך קרא לענין רודף אינו אלא

של עולם. והנה מה שסיים דזהו טעמו של עולם, היינו מירון הש"ס דמשמאל קרדפי לה על כן לא הוי רודף, אף מה שכתב בחמילת דבריו דלס לא ילא ראשו חומתין מפני שהוא כרודף וכחז על הקודם לפיכך משמע מטעם דהוי רודף, לא זכימי להבין, דבאמת לא הוי רודף דהא משמאל רדפו לה, והא דמוחר לחתוך העובר היינו דלא הוי נפש אצל רודף לא הוי, ומאי זה שכתב לשון לפיכך דמשמע דהוא מטעם רודף, וז"ע, ולא ראימי לנושאי כליו שהרגישו צה"ס.

עובר גוי

והנה נבין נח קיימא לן דנהרג על העוברין, א"כ אינו מקופק צבת נח המקשה לילד, אף דלא ילא ראשו אפשר דאסור לחתוך העובר כי הוי נפש ואין דומין נפש מפני נפש ורודף לא הוי, או דילמא דנאמת כיון דחוינן גבי ישראל דלא איקרי נפש רק דגזרה המורה שופך וגוי באלס דמו ישפך, אצל נפש לא מיקרי, שרי להליל עצמו כמו שאר עבירות ולא שייך מאי חיות דדמא וכו' דלא איקרי נפש. אף לפי מה שכתבתי לעיל [אות ד'] דאסור לכן נח שיעבור עבירה בשביל להליל חצירו, א"כ חיה או רופא גוי אסורים לחתוך הולד בשביל סכנת האם כיון דלא הוי רודף ואסור להם לעבור בשביל הילת חצירו, כן נראה ליי, ואי"ה לקמן בדין רודף נאריך צה ואין כאן מקומו.

גוי הרודף אחר עורה

[ז] ודע, דזה פשוט אללי דגבי כן נח דוקא ברודף אחר חצירו להורגו ניתן להלילו בנפשו מקרא דשופך דס האדם וגוי, אצל ברודף אחר עריות צדאי אסורי חצירו להרגו, דבישראל ילפינן מקרא אצל לבני נח שזה לכל העבירות דלא ניתן להלילו בנפשו, כי הכל לישראל נאמר ולא לבני נח, וזה פשוט.

הרודף אחר עובר

ואם רודף אחר עובר להרגו, דהיינו ברודף אחר האם ורואה להרוג העובר, תליא צמה שכתבתי לעיל [אות ו'] דאם נקרא נפש כי כן נח נהרג על העוברין רשאי חצירו להרוג אותו, אצל כנר כצמתי שגראה לי דגם אצל כן נח לא נקרא שפיות דמיס אלא הוי כמו שאר עבירות, א"כ אסור לחצירו להרוג כי לא מיקרי רודף, כן נראה לי בענייניי, ובישראל שרואה להרוג עוברין, פשיטא דלא מיקרי רודף ואסור לחצירו להורגו כי לאו בכלל נפש הוא. שוב מלאמי בתוס' בסנהדרין נ"ט ע"א ד"ה ליכא, שכתבו שם מתחילה דקודם שיא ראשו דבישראל מותר לחתוך העובר וצבן נח אסור כיון דמוחר על העוברין כד הרשון שכתבנו, ואחרי זה כתבו דאפשר גם צבן נח שרי לחתוך העובר, נראה מדברייהם דספוקי מספקא להו דין הג"ל, וגם כתבו סתם דמיה יכולה לחתוך נראה דאף משום הלל אחר מותר הבן נח, ומ"מ ז"ע בדייני אל.

בישראל

ולכאורה נראה דבישראל הרודף אחר טריפה, כיון דהורג את הטריפה אינו חייב מיתה כמבואר בסנהדרין ע"ב ע"א ובר"מ פ"ב מרואה ה"ה, אפשר דלא מיקרי ריחיה ואסור להרוג הרודף אחר הטריפה.

אחר הטריפה

ואל כן נח דחייב נהרג טריפה כמבואר בר"מ פ"ט ממלכים ה"ד, הספק כמו שנסתפקנו לעיל [אות ו'] גבי עוברין, אם נקרא נפש כיון דמוחר ונהרג על הטריפה, או דילמא מ"מ לא איקרי ריחיה רק דגזירת הכתוב דנהרג כמו שאר עבירות, א"כ הוי ליה כמו שרודף אחר שאר עבירות דאסור להלילו בנפשו, וז"ע. ולענין אם הישראל מחוייב למסור נפשו בעד חצירו טריפה, יבואר בענייני לקמן [אות כ"ח]. והנה דברי הר"מ הג"ל [פ"ה מרואה ה"ע] לחלק בין קודם שיא הולד דהוי רודף ויאל ראשו לא הוי רודף דזה טעמו של עולם, העמיקו הרב צ"ח יוסף בשו"ע חו"מ סי' תכ"ה ס"ב ובסמ"ע [ס"ק ט'] כתב הטעם צרישא כיון דלא הוי נפש, ובאמת מלשון הר"מ אינו נראה כן, וז"ע שלא הרגיש צה.

אחר שכתבתי זה, מצאתי במקצת מחידושי מורי"י, ישמרם אל, שכתבו כי בירושלמי דעבודה זרה [פ"ב ה"ב] משמע דכל שאמר לו הרופא עליו סתם יעבור ואל יהרג.

וענין שפיות דמים, למדו הענין זכרונם לברכה [סנהדרין שם] מדרך הסברא, ואמרו על דרך משל מאי חיות דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי, כלומר הנרצה יהיה ראוי לעשות יותר מצוות מאותו שהרגו, ועל כן אינו בדין שיהרוג שום אדם לחבירו ואפילו יהרג הוא על זה.

ועוד אמרו זכרונם לברכה ירושלמי תרומות פ"ח ה"ד שאפילו היו כמה אלפים ישראלים ואמרו להם אנסים תנו לנו אחד מכם ואם לאו נהרוג כולכם, יהרגו כולם ואל ימסרו נפש אחת מישראל. ודוקא כשאמרו להם אחד סתם, אבל יחדוהו להם בפירוש שאמרו תנו לנו פלוני ואם לאו נהרוג כולכם, רשאיין ליתנו, כענין הידוע בשבע בן בכרי". וכן הדין בנשים שאמרו להן גוים תנו לנו אחת מכם וכו', כדאיתא במסכת תרומות פרק שמיני [מ"ב].

וענין עריות שנהרגין עליהן, למדו זכרונם לברכה [סנהדרין שם] אותו לפי שהוקשה נערה מאורסה לרוצח, מה רוצח יהרג ואל יעבור כמו שאמרנו כן נערה מאורסה יהרג ולא יבעל אותה, כי התורה לא תמשל משלים הנם רק ללמד ענין. ועוד יש להם בזה סמך מן הקבלה, שהיא חומת ברזל לכל דבריהם.

יג. כ"כ הרשב"א בחי' לעיז' כ"ז ע"ב, מובא במוסח להרשב"א פסחים כ"ה ע"א, ועיי' שהרא"ה חולק. וענין מניח אות י"ד ד"ה והנה. יד. שמואל ב' כ', י"ג-כ"ב. ענין מניח אות כ"ה. טו. ונטמאה ואם לאו הרי אנו מטמאים את כולכם, יטמאו את כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. טז. שטאמר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה (דברים כ"ב, כ"ו). יז. אפשר שכוונת רבינו למה שדרשו במגילה ט"ו ע"א וכאשר אבדתי אבדתי לאסתר ד', ט"ו) כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך. וקרי ליה קבלה לפי שבכתובים הוא (הרב מ. ל. כשר).

ובגוף הדבר שמבואר בר"מ הלכות מלכים שם, שכן נח שהורג את הטריפה חייב עליו, והכסף משנה לא הראה מקומו, ז"ע כיון דמבואר בסנהדרין ע"ח ע"א דטריפה כולי עלמא מודים דפטור דלא הוי אפילו מקמת נפש, ועיי' צרשי" ד"ה שהוא פטור, דהוי גברא קטילא, א"כ מנלן לחייב כן נח. ואין ראייה מדחייב על עוברין, דס גזירת הכתוב הוא שופך דס האדם באלס כמבואר בסנהדרין נ"ז ע"ב. ועוד מלד הסברא העובר היה ראוי לאלת לאויר העולם והיה חי, אצל טריפה דהוא גברא קטילא מנלן לחייב כן נח. ועיי' בסנהדרין פ"ד ע"ב נראה שם דנפלים איקרי נפש, ועיי' בתוס' ד"ה הוה אמינא, ועיי' ש במירון השני, נראה דיותר יש לחייב על נפל אחר שיא לאויר העולם מעובר קודם שנוול. ולפי זה כיון דכן נח נהרג על העוברין, א"כ נולד אף שהוא כן שמונה חייב כן נח אם הרג לכן שמונה, וז"ע מלד צה כיון דמבואר כמה פעמים דנפל כן שמונה הוא כאלן א"כ לא שייך לחייב מיתה כיון דהאי גברא קטילא הוא, וז"ע.

[ז] והנה אף דעובר לא מיקרי נפש כמו שכתבתי [אות ו'], מ"מ לענין לעבור על איזה עבירה מפני פקוח נפש של עובר יש דעות, דעת צה"ג הלי' יוס הכיפורים] דמחליין שבת על עובר, אף דקודם שיא ראשו חומתין אותו מפני סכנת האם וכן ההורגו אינו נהרג עליו, מכל מקום לענין לעבור על המצוות אמרינן מוטב שיחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ומציא ראייה מערכין ו' ע"א האשה שהיתה יושבת על המשבר וכו'. ודעת הרמב"ן [במורה האדם עמ' כ"ח] דוקא צממה האם דהרי הוא כילוד ודלת נעלה צמנו ולא ידך אמו הוא על כן מחללין עליו את השבת, אצל צממו חיה אין מחללין עליו את השבת. והנה אצל כן נח אם מותר לעבור עבירה משום העובר אף אם נאמר דמוחר לעבור בשביל אחר אפשר דמשום עובר אסור, או דילמא דאף להרמב"ן דעל עובר אין מחללין מ"מ זה דוקא בישראל אצל אצל כן נח דחייב

מקום לענין לעבור על המצוות אמרינן מוטב שיחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ומציא ראייה מערכין ו' ע"א האשה שהיתה יושבת על המשבר וכו'. ודעת הרמב"ן [במורה האדם עמ' כ"ח] דוקא צממה האם דהרי הוא כילוד ודלת נעלה צמנו ולא ידך אמו הוא על כן מחללין עליו את השבת, אצל צממו חיה אין מחללין עליו את השבת. והנה אצל כן נח אם מותר לעבור עבירה משום העובר אף אם נאמר דמוחר לעבור בשביל אחר אפשר דמשום עובר אסור, או דילמא דאף להרמב"ן דעל עובר אין מחללין מ"מ זה דוקא בישראל אצל אצל כן נח דחייב

מקום לענין לעבור על המצוות אמרינן מוטב שיחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ומציא ראייה מערכין ו' ע"א האשה שהיתה יושבת על המשבר וכו'. ודעת הרמב"ן [במורה האדם עמ' כ"ח] דוקא צממה האם דהרי הוא כילוד ודלת נעלה צמנו ולא ידך אמו הוא על כן מחללין עליו את השבת, אצל צממו חיה אין מחללין עליו את השבת. והנה אצל כן נח אם מותר לעבור עבירה משום העובר אף אם נאמר דמוחר לעבור בשביל אחר אפשר דמשום עובר אסור, או דילמא דאף להרמב"ן דעל עובר אין מחללין מ"מ זה דוקא בישראל אצל אצל כן נח דחייב

(ח) גם כאן אויל לשיטתו לעיל דעובר אינו בכלל נפש לענין רציחה. ועיי' הערה י"ד.
(ט) וכבר חקר רבינו ע"ז לעיל מצוה נ"ו ולהלן מצוה ת"ר, אי שייך דין רודף היכא שאינו חייב מיתה על הרציחה, וראה לעיל מצוה מ"ה. ועיי' אחיעזר ח"א סי' י"ט בארוכה.
(כ) אולם המבי"ט שם כתב שהרמב"ם למד דין זה מעובר, וס"ל דגלי קרא דבן נח חייב אף דלא הוי נפש, וה"ה טרפה. וראה מש"כ רבינו לעיל מצוה ל"ד. ועיי' מאירי סנהדרין נ"ז ע"ב.
(כא) חז"ל הירטב"א נדה מ"ד ע"ב בשם תוס' וז"ל, ואע"ג דלאו נפש הוא, היינו לחייב ההורג או לרחות נפש אמו כדי שלא יגע בו, אבל לענין הצלתו בשבת דינו כנפש, דהא שייך לומר טעמא דאמרינן גבי בן קיימא חלל עליו שבת אחת וכו', וכ"כ בה"ג.

גוי שהורג טריפה

ע"ב כ"ח

פקוח נפש בעובר

בעובר גוי

על העוברין אפשר דמיקרי נפש, או לא אלא גזירת הכתוב הוא כמו שכתבתי למעלה [אות ו']. ולענין אם מחוייב ישראל או בן נח למסור נפשו עבור עוברין או טריפה, יתבאר לקמן [אות כ"ח] בעושהי"ת, ודברי זה"ג והרמב"ן הובאו בר"ן ביומא [ג' ע"ב מדפי הרי"ף] (ובמוס') [וברא"ש] שם.

מח נפש
בטריפה

[ט] והנה לפי מה שכתבתי לעיל [אות ז'] דנראה לי דטריפה גרע מעובר דלא איקרי נפש כלל, א"כ לפי דעת הרמב"ן אסור לחלל שבת עבור טריפה דגרע מעובר, ולדידיה אין מחללין בשביל עובר, ובאמת לא ראיתי בשום מקום לומר דבשביל טריפה אין מחללין את השבת או לעבור שאר עבירות. והנה באמת מצואר צומא פרק יוס הכיפורים פ"ה ע"א דאפילו לחיי שעה מפקחין את הגל, וכן פסק הר"מ פ"ב משנת ה"ח וכן פסק בשו"ע אורח חיים סי' שכ"ט ס"ד, והנה אם הוא קרוב למיתה מחמת הגל הו' גוסס צדי אדם ודינו כטריפה דההורגו אינו נהרג עליו כמצואר פנהדהרין ע"ח ע"א ובר"מ פ"ב מנחה ה"ח, ומ"מ מחללין [עליו] את השבת, נראה דטריפה ג"כ מחללין עליו את השבת. וא"כ נראה כדעת זה"ג אף דההורגו אינו נהרג עליו, מ"מ מחללין עליו שבת ומיקרי נפש. ועיין חו"ס' נדה מ"ד ע"ב סד"ה איהו מייט צרישא, כתבו שם ג"כ דסגרת הרמב"ן לחלק עבור אס הרג העובר בין אמו חיה [דפטור] וכן מחיה אמו דהוי ליה כמאן דמנח בקופסא ואינו תלוי באלמו וחייב ההורג, ואחר כך כתבו דאם נאמר דאינו חייב עליו ההורג אפילו בנמחה אמו א"כ אמאי אמרינן בערכין דמחה אמו מחללין שבת, ותיירו דאף דאינו נהרג עליו מ"מ חילול שבת לא תלוי בזה, ומצינן ראייה מהך דיומא דהוי גוסס צדי אדם וההורגו אינו נהרג עליו ומ"מ מפקחין את הגל, ע"ש. א"כ מפורש להדיא מדבריהם דגם [על] טריפה מחללין את השבת, ונראה דספיקא להו כדעת זה"ג, אבל לדעת הרמב"ן דזה תלוי בזה דעל עובר אין מחללין את השבת, א"כ למה על טריפה וגוסס צדי אדם מחללין כיון דאין נהרגין עליו. וראפ"שך לומר דסגרת הרמב"ן דטריפה וגוסס צדי אדם אף שאין חייב ההורגו כיון דרוב למיתה, מ"מ לענין חילול שבת כיון דמיעוט חיים ובפקוח נפש אין הולכין אחר הרוב, ולענין ההורגו כיון דרוב למיתה אין נהרגין עליו, אבל עבור דרובא לחיים דרוב יוצאין לאירי העולם, ומ"מ פטורה החורה ממיתה ההורג אותם מכלל דלא מיקרי נפש כלל, על כן על פקוח נפש אין מחללין את השבת, אבל טריפה וגוסס צדי אדם דפטורה החורה מצד הסכנה כיון דעומדים למות ובפקוח נפש אין הולכין אחר הרוב רק כיון דעכ"פ מיעוט חיים על כן מחללין שבת, אבל בעוברין חוינן אף דרובם חיים כשאר אנשים ומ"מ פטורה החורה חיונן דלא נחשב כלל אצל החורה. ולפעמים מצינו דאף ברובא למיתה חייב ההורג כגון גוסס צדי שמים, עיין חו"ס' פנהדהרין ע"ח ע"א ד"ה בגוסס, אבל ברובא לחיים לא מצינו כלל דיפטור ההורגו רק עבור, חוינן דלא נחשב אצל החורה נפש על כן אין מחללין [עליו] את השבת, אבל דטריפה וגוסס צדי שמים מחללין כיון דמיעוט חיים, וסגרת זו מצואר בחו"ס' צנדה שם. והארכנו קצת, ויש לפלפל בענייניו אלו, ולקמן [אות כ"ד] יבאר עוד בעושהי"ת.

וכתבו הראשונים" דלא אמרינן יהרג ואל יעבור לעולם אלא לעבור עבירה, אבל להבטל ממצוה יעבור ואל יעשה המצוה ואל יהרג. וכעין מה שאמרו זכרונם לברכה [שם] באסתר קרקע עולם היתה, כלומר והוא כעין שב ואל תעשה, שהרי האשה על כרחא נבעלת. ואפילו סיעה האשה בתשמיש לאחר שהלבישה היצר לא תחייב בכך, שאין אונס גדול ממנו".

ומה שמצינו מעשים לחסידים הראשונים שנהרגים על ביטול מצוה, וכעין מה שאמרו זכרונם לברכה, מה לך יוצא ליסקל, על שמלתי את בני, מה לך יוצא ליצלב, על שנטלתי את הלולב, מדת חסידות עשו הם, וראו שהדור היה צריך לכך, והיו חכמים גדולים ראויין לכך להורות על זה. שאלמלא כן שהיו גדולים וחכמים, לא היו רשאים למסור נפשם למות, שלא לכל אדם יש רשות ליהרג כמה שלא חייבונו זכרונם לברכה ליהרג עליו, ולא עוד אלא שמתחייב בנפשו הוא כ"כ.

יח. כ"ה בנימוקי יוסף בסנהדרין סוף פרק שמיני. יט. עיין כתובות נ"א ע"ב במימרא דרבא שם. כ. מכלילת שמות כ"ו. וכו"ה ברשב"א שבת ק"ל ע"ב. והר"ן שם כתב זה בשם המדרש רבה, ולפינו ליתא. כא. עיין מנחת ארת י"ב. כב. כ"ה ברמב"ם כאן ה"ד.

[י] והנה בחללים מלוא להליל נפשו נאזיה עבירה חוץ משלש אלו, והמחמיר על עצמו הרי זה שופך דמים. ואם אנסו אדם לעבור על אחת מכל העבירות ורצה להחמיר על עצמו, יבאר בעושהי"ת לקמן [אות י"ג]. וצאנא דאינו מחוייב למסור נפשו על שום עבירה, דוקא שלא בשעת השמד אבל בשעת השמד מחוייב למסור עצמו אפילו על מצוה קלה, ולדעת רש"י פנהדהרין ע"ד ע"ב ד"ה ערקתא, אפילו על מנהג יהודים שיש ליעשות דבר לשנויי ערקתא דמסאנא מחוייב למסור נפשו. והר"מ לא כתב בזה הלשון ערקתא דמסאנא, רק כתב כאן פ"ה ה"ב דאפילו על מצוה משאר המצוות, ופירש הכסף משנה כוונתו דיעבור בלאו דבברי הרי"ף [שם י"ז ע"ב מדפי הרי"ף] דבלשון גוי עובר על לא תלכו בחוקות הגוי [ויקרא כ', כ"ג]. ומדברי הרב המתחר שכתב כלומר וכו' שלא ידמה להיות עובד עבודה זרה כהם, נראה מדבריו דדעתו כדעת הר"מ כמצואר בר"מ פ"א מעבודת כוכבים ה"א דהללו הוא דלא ידמה להם בשום דבר, ע"ש. וכל זה אפילו בצנעה.

ישראל בשעת הגזירה והגוי אונסו, אם הוא בצנעה בשאר עבירות יעבור ואל יהרג, ואם הוא צפרהסיא מחוייב למסור נפשו. וכמה היא פרהסיא עשרה מישראל, וזה מצואר בש"ס שם ע"ד ע"ב ור"מ כאן ה"ד. וצנעה שם מצואר דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, ויליף מן חוץ ועדה עדה ממרגלים מה להלן עשרה אף כאן עשרה, וכן הוא בצרכות כ"א ע"ב וצנעה כ"ג ע"ב גבי אין אומרים דבר שנקדשה פחות מעשרה מלימוד ונקדשתי לחסיא חוץ חוץ. ועיין ר"מ פ"ח מתפילה ה"ד דלרץ שיהיו עשרה גדולים וצני חורין, כמצואר צניטין ל"ח ע"ב דרבי אליעזר שחרר עבדו להשלימו לעשרה, וא"כ נראה דכאן נמי לרץ דוקא להיות זכרים וצני חורין, וצ"ע אמאי אינו מצואר בר"מ כאן דלרץ דוקא אנשים צני חורין, ולחלק בין כאן להחם צ"ע. והנה בש"ס שם אמרינן, כמה פרהסיא עשרה דכתיב ונקדשתי בתוך גוי ויליף וכו', אף דגבי לא מחללו לא נכתב חוץ, על כרחך לרץ לומר דקים להו דסוף הפסוק ונקדשתי מוסב על לא מחללו ג"כ דאין חילול שם שמים אלא בעשרה מישראל. ואינו מסופק אם הנאנס עצמו מנטרף לעשרה, ועיין (במשנה) צנעה דברים הם עמנן מן המנין ולקצת דברים לרץ עשרה חוץ מהאיש [עמנו], ע"ש, וכאן היאך הדין כיון דהמנחה היא שיתקדש שם שמים בעשרה מישראל ותיכף כשנהרג ליכא עשרה מישראל, או דילמא כיון דאם יעבור יהיה חילול שם שמים כי אז הוא חי ומנטרף, וצ"ע.

וב"ל זה דוקא אם הנאנס מכוינ להעביר על דת, אבל אם מכוינ להנחת עצמו אפילו צפרהסיא יעבור ואל יהרג, ואפילו בשעת הגזירה ולהנחת עצמו סובדים רוב ראשונים ואחרונים [עיין משנה למלך כאן פ"ה ה"ד] דאסור להחמיר על עצמו. ולענין להעביר בצנעה יש דעות דרשאי להחמיר על עצמו, ועיין דייני אלו בר"מ כאן ה"ד וצונשאי כליו ובשו"ע סי' קנ"ו ס"א. ולענין פלוגתא זו מציא בתרומת הדשן [משנה קנ"ט] דלא שייך ספק נפשות להקל בפלוגתא דרבותא, כיון דלענין קידוש השם לא הקפידה תורה על נפש מישראל, ואין למדין מדוכתי אחריתי דאמרין ספק נפשות להקל, ומונא בש"ך שם [ס"ק א'].
להנחת עצמו

לתפלה, שהרי נשים אין מצטרפות לדבר שבקדושה, והוי בכלל פרהסיא בקידוש השם ע"ש. גלין מהרש"א י"ד ריש סי' קנ"ז ובפתחי תשובה שם סק"ז.
כו) וכן מוכח ברביב"ש סי' ה' שרק בעשרה עובר על לאו של חילול השם. וכ"כ הפרי חרש במים חיים הל' יסוה"ת פ"ה. אולם רבים מהאחרונים סובכים שעובר על חילול השם אף בפחות מעשרה, ראה לחם משנה שם, אור גדול שם ופי' הגרי"פ פערלא לר"ס"ג ח"ב סי' ל"ג. וראה מש"כ רבינו להלן אות י"ד.
כז) בגלין מהרש"א שם מציינן שבשורת דבר שמואל סי' ס"ג נתתפך בזה, והעלה דאינו מצטרף. ובדרכי תשובה סי' קנ"ז סק"ד הביא שבשורת זרע אמת ח"ג סי' ג"ב חולק עליו והעלה לרינא דגם הנאנס מצטרף. ועיין תועפות ראה ליראים סי' ח"ג סק"ה ושפ"א י"ד סי' קנ"ז [נדפס ע"ש ח"י הרי"ם].

כב) וכ"כ רבינו לעיל מצוה ל"ב דיני פקוח נפש אות ג'.

כג) וכ"כ הרישב"א נדה שם, דהיעקר להלכה כרעת בה"ג. ועיין ביאור הלכה סי' שכ"ט ד"ה אלא.

כד) השואל בשו"ת אחיעזר ח"ג סי' ס"ה אות י"ד הקשה על רבינו דהתוס' מירי בגוסס דאף שרובם למיתה איכא מיעוט דחיי, ואין מזה ראייה לטריפה דהוא גברא קטילא דלא חיי. ובאחיעזר מבאר ראיית רבינו שגוסס בידי אדם כיון דרובם למיתה, איכא מחמת דין התורה הוי גברא קטילא וככ"ז מחללין עליו שבת, הרי שאין דין הצלה תלוי בדין הריגה, והוא הדין טריפה.

כה) באור גדול סי' א' (דף כ' ע"ב) כתב שאין דרכו של הרמב"ם למינקט מאי דאינו מבואר להדיא. והוסיף עוד שיש לחלק, דפרהסיא דקידוש השם אינו ענין לצירוף

הציל עמוד
באיטור 27

[יא] והנה כל המצוות שנדחין מפני פקוח נפש על ידי תלמידי חכמים והוא הוסיף על ידי יוסף אורח חיים סי' שכ"ח [דף ק' ע"ג], ונפקא מינה דעל ידי כן חולה המסוכן מאכילין אותו הקל הקל כמבואר ביומא פ"ג ע"א, ואין רצוני להאריך כאן בעניינים אלו. אך נסתפקתי דרך משל [מין] שאנסו אדם לעבור על איסור נבילה בלילה, וכוונתו להעביר הישראל על דת דדינו דיעבור בלילה, ויש איסור קל מנבילה כגון שביעית ואם הישראל יאכל האיסור קל גם כן יחסיים האנס כיון שיראה שצובר על דת, מה דינו אי נימא דיעבור על הקל ויגיל נפשו באיסור הקל, או דילמא דוקא בלילה בלילה שייך שפיר כיון דנסתחן לאכילה סתם בודאי צריכין להאכילו הקל, אבל כאן האנס לא אנסו על הקל רק על איסור החמור אי"כ זה שאנסו נדחה אבל לא איסור שלא אנסו על כך. דבר זה מוכח ללמוד מדברי הראב"ד הוצא נראה ש' ציומא [פ"ח סי' י"ד] ובר"ן [ד' ע"ג מדפי הרי"ף], דאם חולה מסוכן צריך לנצר וצריכין לשחוט ולחלל שנת החמורה, ואם גוי ישחוט לו לא יעבור רק איסור הקל דנבילה, דעת הראב"ד דישחוט לו ולא יאכל נבילה דאיהו איסור עומד ומעכו איסור שנת וכו' ודבר זה נעשה לו כהיתר אבל לא איסור אחר שקל ממנו, עיין בלשונו, אי"כ גם כן איסור הזה שהאנס אונסו נעשו נהפך לו להיתר ולא יוכל להגיל נפשו באיסור קל שאין האנס אונסו, אבל ה"רן נראה שם בקושיותיו השניה שלא סבירא ליה כסדרת הראב"ד בזה דכיון דהוא קל נאכלי [אוחז] ע"ש, אי"כ הכא נמי ופליגי דין זה בפלוגתת ה"רן והראב"ד.

להחמיר
בשאר מצוות

[יב] והנה באותם עבירות שאמרו יעבור ולא ירג, דעת הר"מ כאן ה"ד שאסור להחמיר על עצמו, וכן דעת הרב המחבר חילק אם הם גדולי הדור וחסידים ורואין שהשעה צריכה לכן מותרים למסור נפשם, וכן כתב הנמוקי יוסף [סנהדרין י"ח ע"א מדפי הרי"ף], ובר"מ אינו מבואר זה בפירושו ועיין בנספח משנה ה"א ולחם משנה ה"ד. ודעת הרב רמב"ם [ר"ן שנת דף כ"ב ע"ג מדפי הרי"ף] דעל מצות עשה אינו מחוייב למסור נפשו דיכולין לנטלו על ידי שיתפסוהו בצית האסורים, או כיון שאין זו מעשה. ודעת הלחם משנה ה"ד שהר"מ אינו סובר [כן] אלא אף על מצות עשה ימסור נפשו, ולקמן נאריך בזה אי"ה. ולהנחת עצמן דעת רוב הפוסקים דאינו ראשי, ועיין כל זה באחרונים [ש"ך סי' קנ"ז סק"ב]. ועיין לחם משנה שם דהר"מ לית ליה סדרת ה"רן בשנת [שם] והנמוקי יוסף [סנהדרין שם] דהיכא דיכול לנטלו אינו מחוייב למסור עצמו. ובנספח משנה הקשה מרבי חנינא בן חרדין שהיה עוסק בתורה [עבודה זרה י"ז ע"ב], וממה לך ויאל לילב שמתמי את בני ושנעלמי את הלובב ע"ש. ולדידי נראה לומר חילוק, דזה ודאי צרור אם אנס עומד עליו ורואה לנטלו ממנו כגון שאינו רואה שיניח תפילין בודאי למה ימסור נפשו כיון דפיר האנס לאסרו בלאו הכי וממילא לא יקיים המצוה כלל ולמה צריך מקירת נפש, אבל רבי חנינא בן חרדין שלא היה עומד עליו רק על ידי [שהיתה] גזירת המלכות והיה פקוח נפש כשיודע יהיה נהרג על זה, אבל מ"מ קודמת המצוה של לימוד התורה כי קודם שנתפס עסק בתורה וכל רגע יש מצות עשה, וא"כ אם היה מצטל לא היה מקיים המצוה ועכשיו קיים, אבל צעוק ואינו רואה להניח לו לקיים יש צידו שלא להניחו אי"כ למה ימסור נפשו, כן נראה לי ולא הבאתיו בכור הצנינה עדיין כ"ה.

בג עבירות

[יג] וכל אשר יאמרו הוא בשאר מצוות, אבל בשלש עבירות היינו עבודה זרה גילוי ערויות ושפיכות דמים יש דינים חלוקים, ועבדו"י נכתוב בקיצור כדרכנו. והנה אם אנס אחד מישראל לעבור עבודה זרה ונתחין

להעבירו על דת, מבואר בסנהדרין ע"ד ע"א דיהרג ואל יעבור אפילו בלילה ושלא בשעת הגזירה, ואין הלכה כרבי ישמעאל שמתקן בעבודה זרה צ"ן נעשה לפרהסיא. והנה מהש"ס שם נראה דלנענה כולי עלמא מודים דלא שייך הללו דלא תחללו, כי בלילה לא שייך חילול שם שמים וגם העשה של ונקדשתי, דכתיב מפורש בתוך בני ישראל דהיינו עשרה כמבואר שם, אף הטעם [שמחוייב למסור נפשו] כרבי אליעזר ואהבת וגו' כל נפשך אפילו נטול את נפשך, (וער"מ) [ועיין ר"ן פסחים ו' ע"א מדפי הרי"ף] ד"ה אם נאמר] דמזד הסבירא אוקימנא וחי בהם בשאר עבירות, ואהבת על עבודה זרה דחמיר והוא העיקר שהכל תלו בו, עיין בסנהדרין שם ובעבודה זרה כ"ז ע"ג ונ"ד ע"א. ולפי זה נ"ע דברי הר"מ בהלכה ד' וכן בסוף דברי הרב המחבר, שכל שאמרו צ"י ירג ואל יעבור ועבר ולא נהרג הרי זה מהלל את השם, ואם עבר בעשרה מישראל עבר על הללו ולא תחללו וצ"ל מצות עשה דקידוש השם, ועיין בלחם משנה דאף דנחמילת דברי הר"מ [משמע] דנלא עשרה אינו עובר רק על ללו ולא על עשה מ"מ אפשר דעובר ג"כ בעשה, אף בש"ס משמע דנלא עשרה אינו עובר בעשה דבתוך בני ישראל כתיב, ע"ש. ולדידי נראה דאם הוא בלילה ליכא מאן דפליגי דלאו חילול השם הוא כיון דרבי ישמעאל קמפליגי צ"ן בלילה דליתו חייב למסור [נפשו] דלא שייך ולא תחללו, אם כן כולם סוברים דלא שייך ולא תחללו וגם כן ונקדשתי בלילה, רק דמחוייב למסור נפשו מכת העשה ואהבת, אבל קידוש השם וחילול השם לא שייך בלילה, כן נראה לי מדברי הש"ס עיין במקומות הרי"ל, אי"כ בעבר ולא נהרג עבר על מצות עשה ואהבת, ונ"ע קצתב"ט.

ועוד ראיתי בענין מצוה זו בספרי מורי ישמרם אל"כ, שבכל אשה שקידושין תופסין בה, כגון אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתונה לישראל, בת ישראל לנתין וממזר, שאינן בכללי עריות ליהרג עליהן. אבל"ה מכל מקום להורות לשום אדם לבוא על אשה ואפילו פנויה אין מורין אלא ימות מחליו אם העלה לכו טינאו ואל תבעל לו, ולא יספר עמהי וכו' בסנהדרין פרק בן סורר [ע"ה ע"א] ובספר מדע"ה. ויתר פרטיה, מבוארין בפרק ז' מסנהדרין ובפסחים ויומא ובמקומות אחרים. ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. ועובר עליה ולא קידש השם במקום שחייב לקדשו ביטל עשה זה, מלבד שעבר על לאו דלא תחללו את שם קדשיכ"ה, וכמו שנכתוב בסדר זה בעזרת השם. ועוון חילול השם גדול וחמור עד מאד, עד שאמרו זכרונם לברכה שאין כח בתשובה ויום הכיפורים ויסורין לכפר אלא במיתה, כדאיתא בפרק אחרון מיומא [פ"ו ע"א].

כ"ה כ"כ הרא"ה, מובא במיוחס להריב"ב שם. וכן דעת הרמב"ן במלחמות בסנהדרין סוף פ"ח שכתב, דלא מיקריגייע אלא בעברה המאורסה שזינתה אי נמי אשת איש וכו', ולא איתא מערה המאורסה חייבי לאוין. כ"ה ברוב הדפוסים ליתא "בכללי" עיין מניח אות י"ט ד"ה ולבארת קשה. כ"ה ברוב הדפוסים ליתא "אבל - מדע"י ראה מניח אות ל"ד. כ"ה. נמוק, מרוב אהבה נטמטם לבו והעלה חולי (רש"י סנהדרין שם). כ"ה. מאחורי הגדר. כ"ה. ברמב"ם כאן הי"ט. כ"ה. עיין מניח אות י"ט. ל. לעיל מצוה דצ"ה. ראה מצוה קיימת הערה א'.

[יד] ועיין במלחמות ה' לרמב"ן בסנהדרין י"ח ע"א מדפי הרי"ף] כתב שם כמה פעמים, דשלש עבירות הללו לא משום חילול השם דאפילו בלילה ולהנחת עצמו דליכא חילול השם, אלא כן גזירת הכתוב ע"ש, ולקמן ה"ו כתב הר"מ הלימוד של ואהבת, ע"ש. והנה דעת הר"ה בסנהדרין שם דאף על שלש עבירות מכל מקום דוקא בנתחין להעביר על דת אפילו בלילה ירג אבל בנתחין להנחתו יעבור, אף כתב שם כי בעבודה זרה לא משכחת להנחתו אי"כ בעבודה זרה בכל ענין ירג, ע"ש. ועיין ברמב"ן שכתב דלפי דבריו יש ג"כ בעבודה זרה להנחתו כמבואר בש"ס פסחים כ"ה ע"א, בכל מתרפאין במקום סכנה חוץ מעני אשירה אע"פ שהיא להנחתו. והנה על זה יש לתקן, דבשלמא אם אנסו להנחת עצמו אין כאן חילול השם ואין כאן כפירה כי ידוע דהוא מתמת אונס, אבל בנחלה ולוקח עני אשירה, להסוברים דוקא צאמר לו שיצא מעני האשירה עיין בעבודה זרה [כ"ז ע"ג חוס' ד"ה שאני"ה] ובשו"ע יו"ד סי' קנ"ה ס"ב, אי"כ מה צ"כ שהיא להנחתו הלא זה עיקר חילול השם שיראה לבני אדם שיש ממש חס ושלוס בעבודה זרה שנתרפא על ידי כן, ואין לך חילול השם גדול מזה. אף על הר"ה ע"ה ע"ה שסובר שם דהטעם דאין מתרפאים בעני אשירה דהוי אצוריהו דעבודה זרה מתמת הללו דנהנה וכתיב [דברים י"ג, י"ח] ולא ידבק וגו', מומיז שפיר הרמב"ן. ועיין שם עוד דאף בעבודה זרה ע"ה משכחת להנחתו כמו המן שכוונתו היה להנחת עצמו, ועיין ר"ן בפסחים פרק כל שעה [ה' ע"ג מדפי הרי"ף] וציומא [ג' ע"ג מדפי הרי"ף].

[טו] וד"ה צ"א כולי עלמא מודים בעבודה זרה [עלמא] ירג ואל יעבור, ומ"מ באצוריהו דעבודה זרה, ע"ש לשיטת הר"ה הנהו קוואקי ודימויקי > היינו כלים שמשאילים להם לשמש לפני עבודה זרה והוא בעבודה זרה ע"ד ע"ב > אצוריהו דעבודה זרה ומ"מ מפני הנחת עצמן שרי

עבודה זרה
בצנעה

עבר
זהו

אונס
הוא

אצוריהו

ל) וכן הוא דעת רש"י סנהדרין ע"ד ע"ב ד"ה היכי, לרעת הגר"א יו"ד סי' קנ"ז סק"ז. (לא) כ"ה החינוך כאן בשם מקצת מחידושי מורי שכתב כי בירושלמי רע"ז משמע שכל שאומר לו הרופא עליו סתם יעבור ולא ימות. וראה בהערות על החינוך אות י"ג.

כח) כע"ז חילק באור גדול סי' א' דף ד', וצ"ע לדברי רבינו כאן. כט) ראה לעיל הערה כ"ו. ומלשון החינוך בתחילת המצוה "ולא יתן מקום אל המעביר לחשוב שהוא כופר בשם" משמע שאף ביחוד יש לאו דחילול השם.

ולדעת הרמב"ן לא היו אצוריייהו דעבודה זרה כיון דהלאו אינו מיוחד לעבודה זרה כי הוא משום לפני עור וגו' וזה הלאו כולל כל המורה כולה, עכ"ל לדעת כולם כנהאוי גוונא יעבור ואל יהרג. ולהתפרשות בעני אשירה, אף דהוי אצוריייהו דעבודה זרה והוא להנאת עצמן מ"מ דעת הר"מ שאסור [אפילו] משום פקוח נפש, עיין ר"ן פסחים ו' ע"א מדפי הר"מ] מה שיישב זה, אבל דעת התוס' בעבודה זרה כ"ו ע"ב ד"ה שאני ופסחים כ"ה ע"א ד"ה חוק, דדוקא שאומרים לו שיבא מעני אשירה אבל כהנא עלין קתם מותר להתרפאות בעני אשירה, כי לא סבירא להו האי סברא דאצוריייהו [אסור]. והך דסנהדרין ע"ה ע"א דהעלה לבו טינא יש להו חירוק אחר על זה י"ב.

על כן נריך לי עיין דביו"ד סי' קנ"ה ס"ב מצא במסע, דוקא שאמר לו מעני אשירה אסור להתרפאות במקום סכנה אבל בעלין קתמא מותר ליקח מעני אשירה, והסברא השניה דאף במקום אסור ליקח מעני אשירה מצא בשם יש אומרים, וידוע דעת מרן המחבר דכל היכא שמצא דעה הראשונה במקום דעתו לפסוק כדעה זו, על כרחך נריך לומר דדעתו דעל אצוריייהו דעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים לא יהרג רק יעבור, וליכא למימר דקובריה דהנאת עצמן כהני שלש שרי כדעת הר"מ, זה אינו, הא מצוה שם בסי' קנ"ה ס"א בפירוש דעבודה זרה וכו' אפילו האנס מתכוין להנאתו יהרג, וכל שכן כזה כפצת הר"ן בפסחים, על כרחך נריך לומר דדעתו דעל אצוריייהו לא יהרג, א"כ היאך כתב הרמ"א שם בפשיטות על דברי המחבר דלאו עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ממא אלא אפילו לאו בעלמא ע"ש, והוא מחמת אצוריייהו, ובאמת המחבר בעצמו לא סבירא ליה כן, והוא ליה להרמ"א לל היותר להביא דין זה בשם יש אומרים. וגם ז"ע על הרמ"א שלא הגיה בסי' קנ"ה על דברי המחבר ולכתוב שהעיקר כסברא האחרונה כיון דסבירא ליה כן, וז"ע. ועיין ש"ך סי' קנ"ה [ס"ק י"א]. כתב דרוז הפוסקים פסקו כסברא ראשונה, וכאן לא הגיה כלל, ובאמת הרמ"א קתם וכן רוב שיטות סוברים דעל אצוריייהו דעבודה זרה יהרג, וז"ע גדול. ועיין רמב"ן שם נראה גם כן שמסכים להר"מ דעל אצוריייהו יהרג, אע"פ דלדידיה אין ראה מהך דהעלה לבו טינא כיון דלשיטתו קריבא דעריות אינה רק אסור דרבנן, ועיין בש"ך שם דעל דרבנן לא שייך אצוריייהו דיהרג [עליהם], ע"ש.

והנה הר"מ כאן ה"ב כתב חוק מעבודה זרה, וכן גבי חלאים [ה"ו] כתב דאין מתרפאין בעבודה זרה, ולא כתב כלל עני אשירה, נראה דלא סבירא ליה כהשיטות דעל אצוריייהו יהרג דאי סבירא ליה הוה ליה למכתב עני אשירה, על כן נראה [דדעתו] דוקא עבודה זרה אבל לא אצוריייהו, וכן בשאר הדברים יתבאר לקמן בעוה"ש. ומ"מ נראה בודאי דהר"מ מודה דבאומר דוקא מאשירה דזה מחויב ידי עבודה זרה מחויב למסור נפשו, כשיטת התוס' דאף שאין סוברים דעל אצוריייהו יהרג מ"מ כנהאוי גוונא הוה ליה כעבודה זרה ממא. וז"ע. ועיין דלפי זה המנשק והמכבד והמרבך לפניו, אף דאינו חייב מיתה ואף לא מלקות כמבאר בר"מ פ"ג מעבודת כוכבים ה"ו, מ"מ כיון דהוא דרך כבוד ונראה כאילו עושה עבדות לעבודה זרה יהרג ואל יעבור, כן נראה לענ"ד ולא הצאמיו כבוד הנחינה. וחילוק גדול יש בין מנשק וכדומה ובין נהנה מעבודה זרה, דגבי נהנה אינו נראה כעושה ממא אדרבה משתמש לרכו, אבל בעושה דרך כבוד שגראה שפועה איזה עבדות עבודה זרה מחויב למסור נפשו, כן נראה לענ"ד בעוה"ש. ועיין ר"מ הלכות עבודת כוכבים שם, כמה לאוין בעבודה זרה שאין בהם מיתה בית דין רק מלקות, ותבין בעצמך איזה מחמת כבוד עבודה זרה אסור וחייב למסור נפשו ואם לאו אינו חייב, כי לא סבירא ליה כסברא זו דעל אצוריייהו יהרג כמו שכתבתי. והרב המחבר מצא דעות אלו, ונראה מדבריו דאף על אצוריייהו [יהרג], ע"ש.

[טז] וכתב לעיל פרשת אחרי [מנחה ר"מ] והבאתי הפלוגתא בש"ס סנהדרין ס"ד ע"א, אי מולך עבודה זרה הוא או לאו רק דהמורה אסרה חוק הוה, ע"ש. ונפקא מינה גם כן לענין מסירות נפש, דאי לאו הכי אין נריך למסור נפשו, כן נראה לי. ועיין ר"מ פ"ו מעבודת כוכבים ה"ג והבאתי לעיל, ודעת הכסף משנה [ה"ו] והלחם משנה שם דהר"מ סובר כמאן דאמר מולך לאו עבודה זרה הוא, וא"כ לפי זה יש לומר דדינו כשאר עבדות ולא כעבודה זרה ואינו חייב למסור נפשו. א"כ ז"ע כאן לשון רבינו

מחבר פשוט במולך

[הר"מ] שכתב בהלכה ד', במקום שחייב למסור עצמו ועבר ולא נהרג אין עונשין אותו בית דין שנאמר במולך ונמתי וגו' בלשם ההוא, מפי השמועה למדו ההוא ולא אנוס. מאי ראה מייתי משם דלונס פטור, דשם אינו מחויב למסור עצמו ויעבור א"כ בודאי אינו חייב [כתב] אבל במקום שחייב למסור עצמו לא נשמע משם, וכנהאוי גוונא הקשו התוס' בעבודה זרה ג"ד ע"א ד"ה מתקיף וצומא פ"ב ע"ב סד"ה מה, דלא מוכח מולנערה, ע"ש מה שחירלו וזה לא שייך כאן. וגם סיוס דברי הר"מ שם, ומה אם עבודה זרה שיהא חמורה מן הכל פטור באונס וכו', ואי אמרת מולך לאו עבודה זרה אין ראה לעבודה זרה, וגם מבואר מדבריו להדיא דמולך עבודה זרה הוא, וא"כ ז"ע דברי הר"מ בפ"ו מעוה"ש ה"ג ע"ש, ואין כאן מקומו, ואי"ה אשנה פרק זה. ודעת הרב המחבר לעיל במנחה זו [ר"ה] נראה מדבריו דסבירא ליה דמולך עבודה זרה הוא, ע"ש, ואין כאן מקומו.

וה"ב אפטר ליישב אע"פ דמולך לאו עבודה זרה הוא מ"מ חמור מאד, כמבואר בסנהדרין ע"ד ע"א דרבי אלעזר ברבי שמעון סובר דמחלל שבת ניתן להלילו כנפשו, דסבר לה כהנא דעובד עבודה זרה ניתן להלילו כנפשו ויליף שבת מגויה שוה דחילול חילול מעבודה זרה. ופירש רש"י ד"ה סבר, דגבי מולך כתיב חילול, וע"ש במהרש"א שהקשה הלא רבי אלעזר ברבי שמעון בעצמו סובר בפרק ארבע מיחות ס"ד ע"א דמולך לאו עבודה זרה הוא, ומתוך דמ"מ מיקרי עבודה זרה כמפורש בפרק ארבע מיחות שם ע"ב, שלש כרימות בעבודה זרה למה לי, ופירש רש"י ד"ה שלש, אף דמולך לאו עבודה זרה הוא מ"מ קורא לו עבודה זרה. וא"כ כמו דחמור ניתן להלילו כנפשו כעבודה זרה לרבי אלעזר ברבי שמעון, א"כ הכי נמי לענין מסירות נפש אפשר דחמור כמו עבודה זרה, ומ"מ ז"ע בזה לענין דינא. והנה במהרש"א שם [ע"ד ע"ב] מלאתי איזה דברים שכחתי כאן.

[יז] ובבב"א דתוס' פסחים כ"ה ע"ב ד"ה אף ובר"ן ו' ע"א מדפי הר"מ [י] ומוצא בשו"ע י"ד [סי' קנ"ו ס"א בהג"ה] דאף בעבודה זרה דיהרג דוקא בעושה מעשה, אבל אם אינו עושה מעשה כגון שכפפו קומתו לעבודה זרה אינו נריך למסור נפשו, דאינו מועיל בזה דיכולין לעשות לו בעל כרחו כמבואר בש"ס סנהדרין ע"ד ע"ב גבי גילוי עריות דקרקע עולם. וראיתי בספר מוספת יוס הכיפורים כתב שהר"מ לא הביא חילוק זה, נראה דלא סבירא ליה כן אלא אפילו בלא מעשה מחויב למסור נפשו. ועיין בדבריו דכן קבלה דאפילו בשפיכות דמים אם אומרים לו שרוצים לזרקו על החינוק חייב למסור נפשו אף דלא שייך מאי חיות דאדרבה מאי חיות דמא דחגיגה סומק דלמא דמא דדידה סומק מ"מ כן קבלה, ואי"ה יצוה לקמן דאי אפשר לחלוק על סברת התוס' גבי שפיכות דמים, דהוא גמרא מפורשת דאינו חייב להלילו חבירו דממו, ויצוה בעוה"ש לקמן [אות כ"ג].

[יח] וראו עבר ולא נהרג, דעת הר"מ כאן ה"ד דאין עונשין אותו דהמורה פטורה אונס. ובתוס' עבודה זרה ג"ד ע"א ד"ה הא, מביאים בשם הקמ"ג דנראה דבפרהסיא בעבודה זרה אהדריה לאיסורא קמא והוא באזהרה ועונש. ויש לפלפל הרבה בענין אהדריה לאיסורא קמא, ובתוס' ביצה י"ב ע"א בסוגיא דמתוך ד"ה השומע וחולין ז"ח ע"ב בסוגיא דטעם כעיקר תוס' ד"ה רבא, ועיין בפרשת דרכי מרחוק [חלק שלישי ד"ה והואילן], ואין כאן מקום להאריך. ועיין בשבת ע"ב ע"ב תוס' ד"ה רבא אמר ובסנהדרין ס"א ע"ב ותוס' שם. והנראה מדברי הר"מ שם והרב המחבר דאף אין לוקין על הלאו ולא תחללו, ומ"מ קתם ז"ע, דבשלמא על גוף העבירה אין עונשין דהמורה פטורה אונס, אבל הלאו דנאמר בתורה באונס ועבר על הלאו למה אין לוקין על הלאו הזה, ויש ליישב.

[יט] רב', גילוי עריות גם כן אפילו כנענה יהרג ואל יעבור, ודעת הר"מ [סנהדרין י"ח ע"א מדפי הר"מ] דלהנאת עצמו יעבור, דדוקא באונס להעביר על דת לבעול [יהרג], אבל אם הנענעת עצמה אונסו בשביל הנאתו יעבור ואל יהרג, דקוצר דאקמת גילוי עריות היתה מחמת לקחה מרדכי לו לכת [אקמת ז', ז'] אל מיקרי לכת אלא לכת [מגילה י"ג ע"א], ומ"מ סובר רבא דהנאת עצמו שאני, ואפילו אם חיימנא לומר דאקמת לאו גילוי עריות היתה מכל מקום חירוףא דרבא אף על גילוי עריות, ע"ש. ועיין ברמב"ן שם בספר המלחמות

לג) וכן הקשה המקור מים חיים סי' קנ"ה, ותיירך דלהתפרשות במקום סכנה רשאי לעבור היכא דלא חיישינן לאמשובי למינות ע"ש. אולם לסברת האוהלי יוסף שבהערה הקודמת מיושב היטב דלאו דלא ירבך כיון דאינו מגוף העבודה לא הוה כלל אצוריייהו. וראה מש"כ רבינו להלן בד"ה ואפשר. (ד) זהו כעין חילוקו של המקור מים חיים הגיל בהערה הקודמת. (ה) ז"ע דבכסף משנה שם מבואר לוייך דרומב"ם סובר דמולך ע"ז הוא. (ו) ראה באור גדול סי' א' (יח, א וכב, א) שהאר"ך ליישב דברי הרמב"ם. ועיין אור שמח כאן פ"ה ה"י שאין מלקות על לאו דלא יחללו דהוי לאו שבכללות.

בשב תל תעשה

עבר ולא נהו

ג"ע להנאת עצמו

דמציא כמה ראיות מקידושין [מ' ע"א] ועוד ראיות דאף להנאת עמנו יהרג, ואסתור לאו גילוי עריות, ע"ש. ועיין חו"מ ובר"ן ונמוקי יוסף וצ"ע ומראה השיטות. ורוב הפוסקים חולקין על בעל המאור בזה, וכן הוא בשו"ע קנ"ו ס"א. וזה לשון הר"מ כאן ה"ב בנמה דברים אמורים בשאר מצוות חוץ מעצות כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים וכו', בנמה דברים אמורים בזמן שהעובד כוכבים מתכוין להנאת עמנו, כגון שאנחנו לבנות לו ביתו בשבת או אגם אשה לבועלה וכיוצא בזה, אבל אם נתכוין וכו'. והנה בזה שכתב דאגם אשה לבועלה להנאת עמנו יעזור, כתב הכסף משנה דפסק כרצא דהנחת עמנו שאני וסובר דגוי הנא על צד ישראל לא היו גילוי עריות, דאי בנות גזירת בית דין של שם הוא וכו' ולית ליה דרשא לכתב. ונראה דפשיטא ליה לכסף משנה דגילוי עריות אפילו להנאת עמנו יהרג, ומדכולל הר"מ דין זה [צ"ח] מחמת הנאת עמנו על כרחק דלא היו גילוי עריות.

בנושה מעשה

אך לכאורה קשה למה לו להר"מ הטעם מחמת הנאת עמנו, תיפוק ליה דאפילו גילוי עריות מתעב כיון דהוא קרקע עולם אינה מחויבת למסור עמנה. אך הר"מ כלל וכחז שאנחנו וכו' לבשל לו מבשילו ומיירי במעשה, א"כ מה שכתב וכן אם אגם וכו' מיירי אפילו במעשה כגון שאנחנו שפירא אותו עליה, מ"מ כיון דלא היו גילוי עריות רק כמו שאר עבירות ובשאר עבירות מותר להנאת עמנו. וכבר כתבתי [אות י"ו] בשם קונטרס חוספת יוס הכיפורים דלפטר דהר"מ אין סובר כחירושא דקרקע עולם, ופליג על שיטת התוס' והר"ן וסובר דאפילו בלא מעשה חייב למסור עמנו גילוי עריות, על כן מוכרח לומר דלא היו גילוי עריות רק כמו שאר עבירות.

ולכאורה יש ראיה להר"מ, מה שפסק דלא כאב"י [בסנהדרין ע"ד ע"ב] מש"ס ע"ו נ"ד ע"א, דמקשי גבי עבודה זרה אונס רחמנא פטריה שנאמר ולנערה לא תעשה דבר, ומאי קושיא שאני גבי נערה דאינה צריכה למסור עמנה דהיא קרקע עולם, אבל שם דמחוייב למסור עמנו אפשר שהוא חייב אם עבר. וכבר עמדו התוס' ד"ה מתקף, בקושיא זו, ע"ש וצ"ע [פ"ב ע"א ד"ה מה] מה שחיראו, ורבינו לא יחא ליה צתיורא וסובר דאב"י ורצא פליגי בסנהדרין שם ורצא לא סבירא ליה הסברה דקרקע עולם רק הגאון עמנו, ועל כן מוכרח לומר דאסתור לא היו גילוי עריות כמבואר בתוס' שם ובר"ן [יומא ג' ע"ב מדפי ה"ר].

אכזרייהו דג"ע

ולכאורה קשה, כיון דגילוי עריות יהרג ולא מהני הנאת עמנו באת צה מעשה, או להר"מ אף דלית מעשה רק גוי הנא על צד ישראל לאו גילוי עריות הוא דבית דין של שם גזרו או מלא תחתן צם [דברים ו' ג'], קשה לשיטות הסוברים דאף על אכזרייהו דגילוי עריות יהרג א"כ מאי מהני הנאת עמנו, התייג להר"מ שכתבתי לעיל [אות ט"ו ד"ה והנה] דלית ליה האי סברה דאכזרייהו נמי יהרג, אבל לרוב שיטות הראשונים דגם על אכזרייהו יהרג מאי מהני דלא היו גילוי עריות. שני תירוצים בדבר, חדא כיון דלא היו אלא מדרבנן לא היו אכזרייהו שיהרג כמבואר בש"ך [סי' קנ"ו ס"ק י']. והראשונים [ר"ן יומא שם] שהביאו ראיה מהעלה בלבו טיגא דמקשה הש"ס סנהדרין ע"ה ע"א בשלמא אם אשת איש היתה ניחא, אע"ב דלא היו אלא קריבה לעריות, מוכח דעל אכזרייהו נמי יהרג, הם סוברים כשיטת הר"מ דקריבה לעריות עובדים בלוא, אבל אם קריבה לעריות לא היו אלא מדרבנן לא חשוב אכזרייהו דגילוי עריות שיהרג על זה. ועיין ש"ך שם, דעל ערוה דרבנן אין לר"ך למסור נפשו דלא היו אכזרייהו דגילוי עריות. וחזן מה לא שייך לומר אכזרייהו דגילוי עריות כיון דלאו גילוי עריות מה ענין אסור לאכזרייהו דעריות, כגון בערוה דהמורה אסרה בחיוב מיתה והקריבה דערוה ג"כ אסור שייך לומר דהיו גילוי עריות והיו אכזרייהו מעין אותו דבר, אבל מאי דלא היו ערוה כלל לא שייך לומר אכזרייהו דערוה, דאין סברה כיון דהם תחת סוג אחד דהיינו צ"ח תהיה אכזרייהו דגילוי עריות, לא שייך לומר כן. וכן מבואר בדברי הרב המחבר כאן, דאף אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט אינן עריות לחייב עליהם וליהרג, ואין הכרח דאזנת השיטות יסברו דעל אכזרייהו לא יהרג, רק דלא היו אכזרייהו כלל.

עריות דרבנן

אך קושיא זו מבוארת בר"ן דפסחים [ו' ע"א מדפי ה"ר] דהקשה דגזירת בית דין של שם לא גרע מאכזרייהו ע"ש, ומ"מ אין קושיא על אותם השיטות כי הם סבירא להו לחלק דלא היו אכזרייהו. ועיין משנה למתן כאן ה"ב הביא בשם הרא"ש, דכהן בחלוצה יהרג, דאף דאינו אלא מדרבנן יהרג דהו אכזרייהו דגילוי עריות כיון דאסורה עליו מכת גילוי עריות, והביא ראיה מסנהדרין שם דהעלה לבו טיגא והיתה פטריה ומ"מ אמרו חכמים ימות. ואני

[כ] וְהָיָה בְּיוֹם הַדִּין דְּמַשְׁמַע דְּהַר"מ סְבִירָא לִיה דְּאִפְּלוּ בְּלֹא מַעֲשֵׂה ג"כ יִהְיֶה צְנִינֵי עֲרִיּוֹת, וּבְחַמְתָּ הַחוּם [פסחים כ"ה ע"ב ד"ה אף, ועוד] כְּחֻז כִּיּוֹן דְּצִנִּינֵי עֲרִיּוֹת יִהְיֶה יִלְיָף מֵהִיקָשָׁא דְרוּחָא וְשֵׁם דְּקוּקָא בְּמַעֲשֵׂה, כִּי בְּלֹא מַעֲשֵׂה אִינוּ מְחֻיִּב לְהַזִּיל חֲבֵירוֹ דְּמֹו, וּלְכַאֲרֵיהּ רַאיה אֲלִימַחֵא הֵיא, וְעַל כֵּרַחֵךְ לִרְיָךְ לֹמַר דְּהַר"מ סְבִירָא לִיה גְּבִי רוּחָא ג"כ אִפְּלוּ בְּלֹא מַעֲשֵׂה [עיין לעיל אות י"ו]. וְלִקְמַן אֲכַחֵז דְּעַל כֵּרַחֵךְ הַר"מ מוֹדֵה גְּבִי שְׁפִיכוֹת דְּמִים לְסִבְרַת הַחוּם, כִּי הוּא ש"ס עֲרוּכָה, עִיין לִקְמַן [אות כ"ג]. והנה לְאוֹתָן הַשְׁיטוֹת הַסּוֹבְרִים דְּצִנִּינֵי מַעֲשֵׂה אֵף צְנִינֵי עֲרִיּוֹת יִעֲזֹר, מִשְׁכַּחַת לֵה אֵף בְּאִישׁ כְּגוֹן שֶׁהִיא מְקוּשָׁה וּדְבִקוּהָ אֲוֹנָסִים לְעֵרוּה אֵין לִרְיָךְ לְמַסּוֹר נַפְשׁוֹ, עִיין בְּצִמְתוֹת פֶּרַק הַנָּא עַל יִצְחָקוֹ נ"ג ע"ב [תוס' ד"ה אין].

בשבב ואל מעשה

ואם עבר ולא נהרג בעריות, דעת התוס' שם נ"ד ע"א סד"ה אין, דאין חיוב מיתה בית דין ולא מלקות כיון דהו אונס, אך דעת הר"מ כיון דאין קישיא אלא לדעת חייב מיתה בית דין, עיין כאן ה"ד בכסף משנה, ומבואר בהדיא בר"מ פ"א מאיסורי צ"ח ה"ט ופ"ב מסנהדרין ה"ג וע"ש בכסף משנה טעם הדבר, וע"ש עוד בכסף משנה כחז דחייב מיתה בית דין מ"מ אינו נהרג דלא שייך התראה כיון שהיה באונס, ויש להאריך בזה ואין כאן מקומו.

עבר וזא נהרג

[כא] וְהָיָה הַרְצ הַמַּחֲבֵר הַבֵּיא שִׁטוֹת שְׁכַל שֶׁהִקְדוּשִׁין מוֹפְסִין בֵּה אִינֵה בְּכֻלָּא עֲרִיּוֹת, כְּגוֹן אֲלִמְנָה לְכַהֵן גְּדוֹל וְכוּ' אוֹ מְמוּרַת וְכוּ', נִרְאֵה לִי דוּקָא אֲלוֹ וְכִיּוֹצֵא בְהָן דְּהֵם חִיבֵי לְאִוּן וְאִינן בְּכֻלָּא עֲרִיּוֹת, אֲבָל נִדֵּה דְהֵיא מְחִיבֵי כְרִיתוֹת וְהֵיא בְּכֻלָּא עֲרִיּוֹת הַמְבֹאֲרִים בְּפִרְשַׁת אַחֲרֵי מוֹת, אֵף שְׁקִדוּשִׁין מוֹפְסִין בְּנִדֵּה כְּמִבְּוֹר צִמְתוֹת מ"ט ע"ב מ"מ לְעִנֵּין זֶה הֵיא בְּכֻלָּא עֲרוּה שִׁיְהַרְגֵ. עִיין בְּלִשׁוֹן הַר"מ פ"א מֵאִישׁוֹת ה' ה' שְׁכַחַז וְהָ לְשׁוֹנוֹ, כֵּל שְׁאִסֵּר בִּצְחָתוֹ בְּתוֹרָה וְחִיבֵי עַל בִּצְחָתוֹ כִּרְחֵ וְהֵם הַאֲמוּרוֹת בְּפִרְשַׁת אַחֲרֵי מוֹת הַן הַנְּקֻרָאוֹת עֲרִיּוֹת, ע"כ, מְבֹאֵר שֶׁהֵיא בְּכֻלָּא עֲרִיּוֹת, וְכֵן הוּא בְּפ"ד שֵׁם הַי"ב הַמְקַדְּשׁ אֲחַת מֵעֲרִיּוֹת אִינֵה מְקוּדָשׁ חוּץ מִגְּדֵה, מְבֹאֵר דְהֵיא בְּכֻלָּא עֲרִיּוֹת רַק דְּגִזְרַת הַכְּתוּב שְׁקִדוּשִׁין מוֹפְסִין בֵּה כְּמִבְּוֹר צִמְתוֹת, וְזֶה פְּשׁוּטִי. וְעִיין בְּצִמְתוֹת יוֹסֵף יו"ד הַלְכוֹת נִדֵּה ס' קצ"ה לְעִנֵּין לְמַשֵּׁשׁ הַדּוּפֵק בְּשִׁמְתוֹ נִדֵּה [ד"ה וכחז עוּד]. וְשׁוֹב הַרְאוּנִי בְּשׁו"מ פְּנֵי יוֹשֻׁעַ [ח"ב אהע"ו ס' מ"ד] לְהַגִּיחַן מְגִינֵי שְׁלֹמֹה שֶׁלִּפְלַג בֵּה בְּצִרְיֹת וְלֹא נִפְיַתִּי לְעַמּוֹד דְּבִרְיוֹ.

נדה

וְעוֹרָד נִרְאֵה דְּלַפְשֵׁר דְּקוּטָה אַע"פ שְׁקִדוּשִׁין מוֹפְסִין בֵּה [צִמְתוֹת מ"ט ע"ב] וְאִינֵה מְכֻלָּא חִיבֵי כְרִיתוֹת ג"כ, מ"מ כִּיּוֹן דְּמְבֹאֵר צִמְתוֹת י"א ע"ב דְּלִרְחֵ קוּטוֹה אֲסוּרָה דְּעוֹמָחָה כְּחִיב בֵּה כְּעֲרִיּוֹת, וְכֵן פִּסְק הַר"מ פ"ו מִיטַס הַי"ט, א"כ חִיּוּבֵן אִפְּלוּ לְהִיּוֹת פְּטוּרָה מִחֲלִינֵה וּמִיּוֹס הוּא כְּעֲרִיּוֹת, וְא"כ לְעִנֵּין זֶה נִמִּי דִינֵה כְּעֲרִיּוֹת שְׁמַחֲוִיב לְמַסּוֹר נַפְשׁוֹ עַל זֶה, כֵּן נִרְאֵה לִי בְּעוֹזֵה י. וְעִיין בְּחִדוּשֵׁי הַר"ן לְסַנְהֵדְרִין [ע"ד ע"א ד"ה חוץ] אֵם כּוֹפִין אֲוֹתוֹ לְצוּא עַל הַצְּהַמָּה אַע"ג דְּלִיכָא פִּגְם [יהרג] וְאֵל יַעֲזֹר, יַעֲוִין שֵׁם הַיְצַב י. וְנִרְאֵה דִיּוֹמָה לְשׁוֹק, אֵף שֶׁהוּא סִפְק אֵם קִדוּשִׁין מוֹפְסִין מ"מ נִרְאֵה דְהֵיא אִינֵה בְּכֻלָּא עֲרִיּוֹת כִּי הֵיא מְחִיבֵי לְאִוּן, וְהָ דְהֵיא סְבִירָא דְּאִין קִדוּשִׁין מוֹפְסִין הוּא מִחְמַת לֹא תְהִיָּה [דברים כ"ה ה'] הֵינֵנו הוּוִיָּה, וְהֵיא גִזְרַת הַכְּתוּב אֲבָל אִינֵה בְּכֻלָּא עֲרִיּוֹת, כֵּן נִרְאֵה לְעַנִּי. וְעִיין בְּנוֹדַע בִּיהוּדָה אַהע"ו קמ"א ס' נ"ד וְלִקְמַן בְּמִצְוֵה תְקַל"ט.

במה לשוק

[כב] הַג', שְׁפִיכוֹת דְּמִים וְהוּא מְבֹאֵר בְּש"ס שֵׁם סְנֵהדְרִין ע"ד ע"א דִּיהַרְג וְאֵל יַעֲזֹר מִחְמַת סְבִירָא מֵאִי חַיִּית וְכוּ', וְעִיין פִּירוּשׁ רַש"י ד"ה סְבִירָא, דְּעִיקָר שְׂמוּרַת לְעַזּוֹר עֲבִירָה מִפְּנֵי כִּי חָשׁוּב לְפָנֵי הַקְּבִי"ה נַפְשׁ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל כֹּאן יִהְיֶה נַפְשׁ מִיִּשְׂרָאֵל וְלִמָּה נִחְיָר לוֹ לְעִשׂוֹת עֲבִירָה דְּכִין כֵּךְ וְכִין כֵּךְ נִאֲבָד נַפְשׁ מִיִּשְׂרָאֵל עַל כֵּן יִהְיֶה וְלֹא יַעֲשֵׂה עֲבִירָה, ע"ש. והנה בְּשְׁפִיכוֹת דְּמִים אֵף אֵם לְהַנְחִית עַמְּנוּ מ"מ כּוֹלֵם מוֹדִים אֵף הַר"ו"ה [שם י"ח ע"א מדפי ה"ר] דִּיהַרְג,

אונס רצויה והנאת עבת

קידושין ס"ו ע"ב והתח"ס אהע"ו ח"ב ס' ק"ס. ועיין חלקת יואב קמא יו"ד ס' כ"ט. לח) במיחוס להר"ן שם נסתפק בזה. וברא"ה שם מבואר דלא היו גילוי עריות. ועיין אור גדול שם דף ד', א' והגהות הרור"ו לייטער כאן.

לז) וכו"ה דעת הרא"ה מובא בח"י הריטב"א פסחים כ"ה ע"א. ועיין בזה באתרו דאורייתא כלל כ"ד. ועיין משי"כ רבינו להלן מצוה ת"ר. ונפ"מ מזה דגימתו להצילה בגפשו של הרודף לבוא עליה. ובהגהות חלקת יואב העיר שנחלקו בזה המקנה

דשפיכות דמים כולי עלמא ספירא להו דיהרג. ואצירייהו הי כגון שאונסין אוחו להניח את חצרו לפני ארי וכדומה דמבואר בסנהדרין ע"ז ע"א ור"מ פ"ב מרוצח ה"ב דכהאי גוונא אינו נהרג הרוצח, מ"מ חייב למסור נפשו מחמת הסכרה דלא הותר לו לעבור שום עברה רק במקום הלל נפש אבל כאן שיהיה איבוד נפש למה יעבור בשביל נפשו, מאי חזית דילמא דמא דחבריה סומק טפי, ופשוט.

[כז] ודע, דאם אנסוהו לחלל שבת להנחת האנס ועשה כן ובשעת עשייה היק ממון לחצרו זה פשוט דלרין לשלם, ולא שייך כאן חייבי מיתות שוגגין דפטורין משלומין כמבואר בר"מ בפ"ד מחובל ומזיק ה"ו דשם מבואר דאילו אחרו ציה פטור וכו' אבל כאן מנה קעביד, או דהותרה שבת או אפילו דחיה מ"מ אין כאן צד מיתה. ואם אנסוהו לאחת משלש עבירות הללו דמחייב למסור עצמו ועבר ולא נהרג, דג"כ מבואר בר"מ כאן ה"ד וצירח המחצר דאין עונשין אותו כי החורה פטרה אונס, יש להסתפק אם דינו כשוגג ופטור משלומין אם היק ממון חצרו בשעת העבירה או דילמא עדיף משוגג והוה כאין צד מיתה. ועיין ר"מ פ"ד מחובל ומזיק הל' ה'—ו' שפוסק גבי אשה דאם בשוגג היה פטור משלומי וולדות, אבל אם נחטין לאחר והרג את האשה כיון דהפטרה פטרה ממיחה חייב בשלומין, ועיין ראב"ד שאין דעמו כן אלא סובר כחנא דבי חזקיה דאף דאין מחטין מ"מ פטור משלומין. ומה שיש לפלפל בדבריהם מכמה מקומות ע"ש במגיד משנה ובלחם משנה, וא"כ אפשר דזה ג"כ מלי בפלוגתא זו דלהר"מ חייב ולהראב"ד פטור, ואפשר עוד דזה עדיף מאינו מחטין. ואם אנסוהו לצעול את הערוה, לדעת הר"מ דחייב מיתה צד דין שאין קישוי אלא לדעת, כמו שכתבתי לעיל [אות כ'] דהר"מ פסק כן פ"א מאיסורי ביאה ה"ע ופ"ב בסנהדרין ה"ג, בודאי פטור משלומין, אף דדעת הכסף משנה דהכלות סנהדרין דאף להר"מ אין מייחין אותו צד דין דהוה כמו בלא התראה, מ"מ גם בלא התראה כולי עלמא מודים דחייב מיתות שוגגין פטורין משלומין, אף דלא שייך כאן אילו אחרו ציה צד קטל הוה מ"מ נראה דאין חילוק, אך לשיטת הסוכרים דאינו חייב מיתה אפילו בערוה יש להסתפק כנ"ל. אך לפי זה יהיה משכח לה קנס בעברה המאורסה להסוכרים בחו"מ סי' שפ"ח ס"א אף דאנסוהו להראות של חצרו מ"מ לענין משלומין חייב לשלם כדעת הר"מ [ב"ק דף מ"ג מדפי הר"מ] בנשא ונתן ביד, א"כ חייב לשלם קנס כי המיתה אינה פוטרת אותו כיון שהוא אנוס לא שייך מיתה, ועיין בתוהו ז"ח ע"ב בסוגיא דעברה המאורסה ושאר סוגיות שם. אך נראה דוקא לענין משלומין כיון שהוא ממון חצרו חייב לשלם, אבל קנס אינו חייב באונס כי הוא קנס, יש להאריך ואין כאן מקומו.

וְנִרְאָה לִי דגבי שפיכות דמים אם אנסוהו להרוג את חצרו ועבר והרג ובשעת מעשה היק ממון חצרו פטור לכולי עלמא, אף אם נאמר דלא שייך חיוב מיתה כלל באונס, כי זה פשוט אף אם הוא אנוס מ"מ ניתן להצילו בנפשו, וכל ישראל הרואה ויכול להציל את חצרו בנפשו מחייב להציל ולהרוג אותו, אף שאינו חייב מיתה על ההריגה היינו לאחר שהרג אבל קודם שהרג הי רודף, ואפילו קטן הרודף את הגדול אע"פ שהוא אנוס ניתן להצילו בנפשו, ומכל שכן להנרדף בעצמו בודאי מותר דמו, א"כ כיון דהוה רודף פטור משלומין דרודף ששיצור את הכלים פטור, א"כ פטור כאן. וכן נמי צנאנס על העריות שניתן להצילו בנפשו ג"כ פטור על ההיזק, דהוה רודף דאסור לעשות כן וא"כ ניתן להצילו בנפשו, כן נראה לי ברור בעוה"י.

[כז] ודע, אף דרודף ניתן להצילו בנפשו ומנה על כל ישראל להצילו ולהרוג הרודף, מ"מ יש לייחס אשר הנרדף בעצמו יכול להרוג הרודף אבל לא איש אחר, עיין משנה למלך פ"א מרוצח הט"ו כתב שם ברובא צאוג צינא מעיר מקלט שרשות ציד גואל הדם להרגו, ורדף אחריו ונחמץ הרוצח והרג את הרודף דאינו נהרג עליו, ורואי מהש"ס סנהדרין פ"ב ע"א דאילו הרגו זמרי לפנחם לא היה נהרג עליו דפנחם הוה ליה רודף, אף דרדף אחריו כדון מ"מ הוה ליה רודף א"כ הכא נמי, ע"ש. ונראה לי ברור דוקא הנרדף בעצמו אם הרג את הרודף אינו חייב כיון דאין מנהו צד הרודף רק רשות, ע"ש במשנה למלך, אבל צאיט אחר שהרג את גואל הדם או שהרגו לפנחם בודאי נהרג עליו כי צנאנס הרגו כיון שחצרו לא עשה שום עברה ברדיפה, אך הנרדף בעצמו אינו נהרג, כן נראה לי מד הסכרה ולא מלאחי זה בפירוש. ועי"ש עוד במשנה למלך היכא דמנהו צד הרודף לרדוף כגון

כמבואר שם בדבריו מחמת האי סכרה דמאי חזית, ועי"ש בשלח הר"ה דאף דשפיכות דמים אפילו להנחת עצמו אסור מחמת האי סכרה מ"מ לענין זה לא מקיש גילוי עריות לזה. והנה אף דהוה מחמת הסכרה שייך היקשא אף במקום דלא שייך האי סכרה, עיין מוספות ראש השנה כ"ו ע"ב ד"ה רבי יהודה, דעתם דנדר שהוא מד הסכרה אין למדין בגזירה שוה, ועיין ברא"ש [שם פ"ג סי' א'], מ"מ אף לדברי החוס' דוקא משום מנהו בעלמא, אבל דין גמור אף שהוא מד הסכרה מ"מ ילפינן דאם מחברתה, וא"כ ל"ע קלמ לדברי הר"ה אף שהוא מד הסכרה מ"מ אמאי לא מקשינן היקש גמור.

[כג] ודוקא אם כופין אותו לעשות מעשה, אבל אם כופין אותו שייח לזרוק את עצמו על חטוק אין צריך למסור נפשו כיון דלא עבד מעשה ואינו מחייב להציל חצרו דמנו כי אדרבה מאי חזית דדמא דחבריה סומק טפי אדרבה דמא דדייה סומק טפי, כן כתבו החוס' בסנהדרין ע"ד ע"ב ד"ה והא וציומא פ"ב ע"א ד"ה מה, בפשיטות. (ובר"ה) [ובר"מ] לא זכר מזה, וכבר כתבתי [אות י"ו] בשם המוסקפס יוס הכיפורים דהר"מ לא ספירא ליה לחלק בין עושה מעשה ובין אין עושה מעשה. ואני חמה על רבותינו בעלי החוס' שכתבו דבר זה לסכרה והיא אינה מוסקמת לבעלי הש"ס, דמבואר בר"מ פרק איזהו נשך פ"ב ע"ב, שניס שהיו מהלכין בדרך וצד אחד קיפון של מים אם שותין שניהם ממים ואם שותה אחד מגיע לישוב, דרש כן פטורא מוטב שיטמו שניהם וימיתו ולא יראה אחד צמיחת חצרו, עד שצא רבי עקיבא ולימד וחי אסיר עמך, שייך קודמין לחיי חצריך. והנה לכן פטורא אף דאינו עושה מעשה כלל בחצרו וגם חצרו ימות והוא ג"כ מ"מ אסור להחיות עצמו, מכל שכן דאם יציל חצרו צמיחתו בודאי ימסור נפשו, וזה פשוט מה שאמר כן פטורא דימותו שניהם ולא אמר דיתן לחצרו ויחיה, דהא חצרו ג"כ אסור לשחות מפני דמו של זה, ופשוט. ודרך משל אם הולך עם מינוק בדרך בודאי מחייב ליתן למינוק שיחיה והוא ימות, וזה כל שכן מהא דמחייב למסור נפשו וחצרו ג"כ ימות, א"כ חזינן דכן פטורא לית ליה האי סכרה דכלא מעשה אין צריך למסור נפשו והוא סובר בהיפוך אף בלא מעשה מחייב למסור נפשו. והנה רבי עקיבא סובר דחיי קודמין מחמת הפסוק וחי וכו' אבל לא מד הסכרה, מ"מ דין של רבותינו בעלי החוס' אמת דאין צריך להציל חצרו דמנו כי רבי עקיבא ספירא ליה הכי דחיי קודמין ובודאי הלכה כרבי עקיבא מחבריה. עכ"פ גם הר"מ מוכרח להודות לדבר זה כי הוא ש"ס מפורש, דלא כהמוסקפס יוס הכיפורים, א"כ כיון דגילוי עריות מהיקשא ילפינן ואם שם אין צריך למסור נפשו בלא מעשה גם בגילוי עריות כן ודאף דהר"ה ספירא ליה דלא לגמרי מקשינן לענין הנחת עצמו היינו להקל, דאין צריך ליהרג אע"ג דשפיכות דמים יהרג, אבל להיפך דשפיכות דמים אינו נהרג ולומר דבגילוי עריות יהרג אין סכרה כלל, על כרחך בודאי דעת הר"מ דגם בגילוי עריות יעבור צלי מעשה, כן נראה לענ"ד. וא"כ נראה בפשיטות דהר"מ סובר כן דכלא מעשה אינו מחייב למסור נפשו.

[כד] ודנהא הא דשפיכות דמים יהרג ואל יעבור, נראה פשוט דאם אונסין אחד משראל להרוג עוברין במקום דלא הוה סכנה לאם בודאי אינו מחייב למסור נפשו, כי לא שייך מאי חזית כי העובר לאו נפש הוא, ומה שחמתין את העובר להלל האם מכל שכן להלל עצמו, וגם צטריפה כיון דצינרתי לעיל [אות ז'] דלאו נפש הוא א"כ לא שייך מאי חזית ואינו חייב למסור נפשו, ומ"מ ל"ע. ובמתה האם עיין מוס' נדה מ"ד ע"ב ד"ה איהו וצמצינן [הונא בר"ן יומא ג' ע"ב מדפי הר"מ] דלפטר דהוה הולד כאיש גמור. והנה דעת הפרש"ט דרכי [דרך האתרים דרוש שני ד"ה דע דמשמע] ומונא ג"כ [צנהגהת] משנה למלך הל' מלכים פ"י ה"ב דאף לפסק הר"מ דכן נח אינו מחייב למסור נפשו על שצט מנזות כי לא נטוהו על קידוש השם, מ"מ בשפיכות דמים מחייב למסור נפשו מחמת דהוה סכרה ושייך גם בצן נח. ועי"ש שצביא בשם הר"ש יפה דספירא ליה דכן נח אינו מנזוה למסור נפשו אף על שפיכות דמים. ולדעת המשנה למלך שם יש להסתפק אם צן נח מחייב למסור נפשו על העוצרים וצריפה כיון דנהרג עליהם או לא דמ"מ לא איקרי נפש, וכבר כתבתי צה לעיל [אות ו'] ואין צורך לכפול.

[כה] ודע, דאף שכתבתי לעיל [אות ט"ו] דדין זה דאצירייהו דגילוי עריות ועבודה זרה שיהרג ואל יעבור אינו מוסקס, כי דעת החוס' גבי אשירה דיעבור ואל יהרג, וכתבתי דגם דעת הר"מ כן, מ"מ פשוט דאצירייהו

נשב ואל תעשה

בעובר וטרפה

אצירייהו דעריהו

חיוב חטאות באונס

רדף ברשות

ובערך לנר שם כתב הטעם מאי חזית שייך ג"כ בבן נח. (מא) ראה מה שהאריך בזה בכתוב שמואל סי' פ"ג ע"ג ד' אות י'. (מב) וכן מבואר בשטמ"ק כתובות ל' ע"ב בשם שיטה ישנה. ועיין נמוקי" שם ל"ה ע"א ורע"א בדר"ח שם ל' ע"ב נסתפק בזה. ועיין הגהות חלקת יואב כאן. (מג) בהגהות הגר"פ פערלא ציין ש"כ הטור חו"מ סי' תכ"ה מוכא בסמ"ע שם סק"ד. ומקורו בדברי אביו הרא"ש סנהדרין פ"ט סי' ד'.

לט) באור גדול שם (ט, ב) דחה דברי רבינו, דאינו דומה, דהחוס' מיירי בכה"ג שנהרג ע"י גופו אך בלא מעשה שלו י"ל דנהרג, משא"כ בההיא רבן פטורא ור"ע דמת בצמא ולא מחמת גופו של חבירו י"ל דחיי קודמין. וראה עוד באחייעזר ח"ב סי' ט"ו אות ה'. והא דהלכה כר"ע כ"כ הוצי"ב בהעמק שאלה שאילתא קמ"ז. (ז) עיין ש"י יומא פ"ב ע"ב בסברת מאי חזית שכתב למה יהיה דמן חביב עליו יותר מדם חבירן ישראל, משמע דלא שייך זה בבן נח. וכן נראה ברש"י סנהדרין שם.

הרודף אחר הרודף, ונהפך הרודף אחר חצירו והרג את הרודפו, כיון
דהרודף שלו מצוה קעביד ורודף אחריו להליל את חצירו נהרג הרודף הזה אם
הרג את הרודפו, ע"ש שמבטא ראייה והיא מילתא דסברא. אך ברשות שאינו
נהרג, מ"מ מלך הסברא דוקא הגרדף עצמו אבל אחר נהרג עליו, כן נראה
לענ"ד מלך הסברא.

אנוסוס למסור
חזק

[כח] וְנִרְדָּף מְבוֹאֵר בְּרִמָּה כֹּהֵן הַלֵּי ה', דאם סיעה של בני אדם ואמרו להם
גוים מנו לנו אחד מכס ונהרגנו ואם לאו נהרגו כולכם, יהרגו
כולם ואל ימסרו להם נפש מישראל, ואם יחדוהו להם ואמרו מנו לנו את פלוני
ואם לאו נהרגו את כולכם, אם היה חייב מיתה כשזע בן בכרי יחנו אותו, ואין
מורין להם כן לכתחילה, ואם אינו חייב מיתה יהרגו כולם ואל ימסרו אותו,
ע"כ. ועיין בסוף משנה שמואל בירושלמי [תרומות פ"ח ה"ד] בצרייתא
דייחדו להם אחד כגון שזע בן בכרי ימסרו אותו, ועל זה פליגי רבי יוחנן וריש
לקיש, דריש לקיש סובר והוא שחייב מיתה כשזע בן בכרי, ורבי יוחנן סובר
דאע"פ שאינו חייב מיתה דעיקר תלוי ביחדו, והר"מ פסק כריש לקיש,
אע"פ דהלכה כרבי יוחנן נגד ריש לקיש מ"מ לישנא דמתניתא מסייע לריש
לקיש וספק נפשות להחמיר על כן פסק כריש לקיש. ומה שכתב דספק נפשות
להחמיר, אע"פ דנימא איפכא דספק נפשות דידהו [להקל] ולא יהרגו
כדאמרין בצמח דוכחי ספק נפשות להקל, אך סברתו כסדרת תרומת הדשן
[משוזה קנ"ט] מונא בש"ך [סי' קנ"ז ס"ק א', ולעיל סוף אות י'] דגבי אלו
הדברים שהמורה לא הקפידה על נפשות מישראל לא שייך ספק נפשות להקל
והוא ככל ספיקא דאורייתא ולחומרא, על כן פסק דלא ימסרו. ועיין בלשון
הרב המחבר שכתב, אבל אם יחדוהו להם מוסרין אותו כענין הידוע שזע בן
בכרי, סתם הדבר ואין הכרע אם עיקר כוונתו כמו שהתחיל דתלוי ביחדו
והראה כאותו מעשה שאירע שזע בן בכרי היינו דייחדו, או אפשר כוונתו
דוקא כשזע בן בכרי דהיינו דחייב מיתה כשזע בן בכרי, והראשון נראה עיקר
בלשון הרב המחבר. ועיין יו"ד סי' קנ"ז [ס"א צה"ה] מביא שמי הדעות,
ועיין ט"ו [ס"ק ז'] וש"ך [ס"ק ט"ו].

מומר למסור ולהליל עצמו, ללא שייך הסברא דמאי חזית וכו', דודאי דמיה
סומק טפי, וגם [אם] קבלה ביד חז"ל מ"מ זה לא מיקרי שפיכות דמים
כנ"ל^(ט). ובזן נח, אם נאמר כסדרת הכסף משנה דנלא ייחדו שייך הסברא
דמאי חזית וכו', א"כ גם בן נח אסור למסור בלא ייחדו. ובטריפה, כיון
שנהרגין על הטריפה א"כ אסורים למסור, או אפשר דמ"מ לא הוי שפיכות
דמים, וכבר נסתפקתי לעיל [אות ז'] בציואל בה.

וְדַע, דאף אם לא ייחדו להם והיה בין סיעת הישראלים איש אחד שנגמר
דינו בצית דין להמיתו אך נמלט, ועמה רוצים גוים שיחנו להם
אחד, אם רשאים ליתן להם האיש הזה כיון דגברא קטילא הוא, עיין ר"מ
פ"ד מסנהדרין ה"ח דאף דנגמר דינו ויכולים להמיתו בכל מיתה שירלו
מ"מ נרץ שיהיה יד העדים זו מחילה ואם נקטעה יד העדים פטור, א"כ
אפשר דאסור למסור להאנסים, כיון דפטור עמה בלא העדים הוי ככל אדם
ומחייבים למסור [נפשות] עבורו^(ט), ועי"ש פ"ג ה"ל א', ו' וצ"ש
סנהדרין מ"ה ע"ב, ואף אם ייחדו להם מ"מ אינו חייב מיתה כלל כי נרץ
דוקא שיהיה יד העדים זו. ועיין בלשון הר"מ [ה"ל סנהדרין סס] שכתב
ואין רשות לשאר העם להמיתו חמילה, נראה דאפשר לכתחילה אסורים
להרגו אבל אם הרגו אחר אינו נהרג עליו, ומ"מ נראה דהטעם מחמת
דעומד למוח על ידי העדים אבל בנקטעה יד העדים כיון דלא אפשר לקיים
כדכתיב נפטור לגמרי, וצ"ע ואין כאן מקומו. אך אם היה ציניהם רוצח
שנגמר דינו, כיון דמצוה צד כל אדם וצד דבר שאתה יכול להמיתו צדאי
ימסרו אותו כיון דגברא קטילא הוא, וזה פשוט.

נחמד דינו
למיתה

וּמְבוֹאֵר ג"כ בזה דמורד במלכות אין הדין כנגמר דינו, אף דאין נרץ
למדייניה כמבואר [מגילה י"ד ע"ב], מ"מ כאן מבואר דוקא
בייחדו אבל בלאו הכי אסור למסור אף שיש ציניהם כשזע בן בכרי כיון
דאין המלכות מבקשת להרגו. ופשוט כיון דאין מצוה על המלך רק רשות
כמבואר בר"מ פ"ג ממלכים ה"ח ואי צבי מחיל ג"כ לא הוי כנגמר דינו.
ומה שמואל דאם ייחדו והוא חייב [מיתה] כשזע בן בכרי מותר למסרו,
היינו כשהמלך מבקשו להרגו, כעובדא דשזע בן בכרי וכעובדא דעולא בר
קושב דחצבעתיה מלכותא [ירושלמי תרומות סס], אף דלא הוי כנגמר דינו
ואם אדם אחר הרגו צדאי נהרג עליו, מ"מ מותר למסרו כיון דהמלך
רוצה להרגם על ידו הוי ליה כרודף דבפשעינתו הוא, וכן הוא בט"ו שם
[יו"ד קנ"ז סק"ח] דאפילו הוא מורד במלך אשר לא ממלכי בית דוד
[ועיין לקמן אות ל"א], מ"מ כיון דבפשעינתו הוי ליה כרודף ומותר
למסרו, וזה פשוט.

מורד במלכות

וּבֶן מְבוֹאֵר כֹּהֵן הַלֵּי ה', צנאים שהלכו ורוצים אנסים שימסרו אחת
ויטמאוהו ואם לאו יטמאו כולן, יטמאו כולן ואל ימסרו נפש מישראל.
ואם ייחדו אחת מהם תלוי בנפוגתא הג"ל, כי כאן לא שייך חייב כשזע בן
בכרי, כן כתב הט"ו [ס"ק ט']. ועי"ש עוד שאם אמר שימסרו לו אחת
[מיוחדת] ויטמאנה ואם לאו יהרגו כולם, צדאי מוסרין כי אפילו היא
עגמה מעבור ואל תהרג כמבואר לעיל [אות י"ט].

למסור אשה
למיתה

[כט] וְדַע, דגבי בן נח אף אם נאמר דמצוה על קידוש השם שזע מצוה
שלו, הוא דוקא צפרהסיא מחמת קידוש השם אבל צנענה לא
אפילו באלו השלש, מוץ משפיכות דמים מחמת הסברא כמבואר לעיל [אות
ה'], כן כתב אף הרמב"ן שם בספר המלחמות [סנהדרין י"ח ע"א מדפי
הר"ק], ע"ש.

קידוש השם
בצנענה בגוי

וְעֵינֵינוּ רש"י סנהדרין ע"ה ע"א ד"ה צנענה ומוס' שם ד"ה ואם,
דאף אם נאמר דבן נח מצוה על קידוש השם מ"מ דוקא
צפרהסיא, וכן כתב הרמב"ן, ופרהסיא דוקא מוץ עשרה מישראל אבל
פרהסיא מוץ הרבה צני נח לא מיקרי פרהסיא, אף שהם מוזהרים על
קידוש השם מ"מ לא נקרא פרהסיא רק מוץ עשרה מישראל^(ט). ואם בן
נח רשאי להחמיר על עצמו למסור נפשו במקום שאין נרץ, או לפי
שפסקין דאינו מחוייב, עיין בפרשת דרכים דרך האחרים [דרוש שני ד"ה
ודע דנחלקין] דעמו שאינו רשאי, אף להפוסקים דישאל רשאי להחמיר
מ"מ בן נח אסור להחמיר על עצמו.

וּבְדִינֵיהֶם אלו אם אחד רוצה להחמיר על עצמו ליהרג במקום שמוסר
לעבור, עיין בראשונים [ר"מ פ"ה מיקודי המורה ה"ד וצנענא
כלים] וצה"כ המחבר, ויש מקום לפלפל באריכות, ואי"ה אשנה פרק זה.

[לז] וּבְגוֹי שאלו נשים שימסרו לו אחת ויטמאוהו דאסור להם למסור, עיין
בכסף משנה שם מביא שם הרשב"א דאפילו אם הייתה טמאה

למסור אשה
שנסתאה כבר

וְהַנְּהַךְ דין זה הוי אצירייהו דשפיכות דמים, כי המוסר אינו חייב מיתה
רק עובר על לא תעמוד על דם רעך. והכסף משנה מביא שם
הרמ"ך שהקשה על דין זה דחוספתא, כיון שמואל צ"ש שלנו דשפיכות
דמים דיהרג ואל יעבור הוא מלך הסברא דמאי חזית, והיינו דוקא אם חצירו
ניצל במסירת נפשו נרץ למסור נפשו להליל חצירו, אבל הכא אף אם ימסור
נפשו יהיה חצירו נהרג כי האנס רוצה להרוג כולם וא"כ למה יהרג, ועי"ש
שכתב דנלא ייחדו ינחא דכלל איש שרוצים למסור אמרין מאי חזית, עי"ש.
ודבריו צ"ע דמ"מ כיון דחצירו אינו ניצל א"כ כל אחד יכול להליל עצמו מפני
פקוח נפש והיה ראוי להיות כל דאלים גבר, דכל אחד למה ימסור נפשו בחנם
בלא הליל חצירו. ועי"ש דלריש לקיש וכפי פסק הר"מ דאף ביחדו אם אינו
חייב מיתה אסורים למסרו, על זה ודאי קשה קושית הרמ"ך כיון דהוא והם
נהרגין לא שייך מאי חזית, לכן צאמת פירש רש"י בסנהדרין ע"ג ע"ב ד"ה
ינח ראשו, דשזע בן בכרי כיון דייחדו והוא והם נהרגין על כן ימסרו אותו,
ורש"י מביא עוד פירוש מחמת דהיה מורד במלכות והיה חייב מיתה. ועיין
כסף משנה שחירן אע"פ דמבואר צ"ש דשפיכות דמים סברא הוא, אינו
עיקר הטעם, רק דקבלה הייתה צדס דשפיכות דמים יהרג אלא שנתנו טעם
מסברא היכא דשייך, אבל אין הכי נמי אף דלא שייך מ"מ יהרג ואל יעבור
עי"ש, ובלחם משנה דחה זה כיון דבר"מ מבואר דשפיכות דמים היא מלך
הסברא ואין פסק דין זה, עי"ש.

בגו

וְהַנְּהַךְ נראה פשוט לפי דברי הכסף משנה דהוא קבלה צדינו אך דבש"ס
נתנו עוד סברא לזה, א"כ צבן נח לפי [מה] שפסק הר"מ פ"י
ממלכים ה"ב דאין נרץ למסור עצמו אפילו על עבודה זרה דאינם מצוים כלל
על קידוש השם, אף ששפיכות דמים כתב המשנה למלך שם כיון דהוא מלך
השכל גם הוא יהרג כיון דנפש חצירו אצוד אסור לו לעבור מחמת מאי חזית,
עי"ש והבאנו לעיל [אות ה'], א"כ צבן נח כהאי גוונא אם אנס ייחדו לאחד
מהם, אע"פ שאינו חייב מיתה מ"מ כיון דהוא והם נהרגין [ע"ש] [לא שייך]
הסברא ואסור למסור נפשו, (כי ל"ש הסברא) וכן אפילו אם לא ייחדו כפי
מה שכתבתי לעיל דלא שייך הסברא הג"ל דמאי חזית, א"כ צבני נח ימסרו
אותו ואין צריכים למסור נפשם ואינם רשאים, ועוברים באך את דמכם וגו'
[צראשית ט', ה'], כן נראה לי צדור צנענה.

וְהַנְּהַךְ נראה לי דבדין זה אף אם לא ייחדו, מ"מ אם היה טריפה
ציניהם, כיון דכבר כתבתי [לעיל אות ז'] דלא מיקרי נפש כלל א"כ

מסור טריפה

(מד) כ"כ המאירי סנהדרין ע"ב ע"ב (הר"ד לייטער). ועיין אור גדול סי' א', פ"ה ה"ה.
(מה) עיין בבבאור הלכה סי' ש"ט סוד"ה אלא, אי מפקחין עליו הגל בשבת.

(מו) במהדורות קודמות נדפס קטע זה לאחר אות ל"א.
(מז) אך בחז"י המיוחדים להר"ן שם מבואר דאף בעשרה בני נח חשיב פרהסיא.

מכבר אין מוסרין כי למה מוסרין חטא על פשע, ואינו דומה לתרומה, ע"ש. וזהגהות דגול מרצבה [שם] השיג עליו מהירושלמי [תרומוה פ"ח ה"ד] שמבואר שם דאם היא טמאה מכבר מוסרין אותה, ואין הירושלמי צדי ולא הדגול מרצבה כע"פ.

חורר במלכות הגרים

[לא] ויעיין בלקוט מלכים [אות רמ"ט] הביא שם אגדה, דנכוננר נא ויאלו סנהדרין לקראתו ואמר להם שימנו לו יהיוקים שמרד בו, ורצו למסור את יהיוקים, אמר להם וכי דוחין נפש מפני נפש, אמרו לו וכי לא כך עשה וקנתך לשבע בן בכרי, מזה מוכח אף דלא היה מורד במלכות בית דוד מ"מ כיון דהיה מורד הו' כרודף ומותר למוסרו, ומפורש בדברי הט"ו [ראה לעיל אות כ"ח ד"ה ומבואר].

להכניס עצמו בספק סכנה והצלת חבריו

[לב] וכבר כתבתי לעיל [אות כ"ג] דכלא מעשה אינו חייב להציל חברו בדמו, מקרא וחי צהם, דחייך קודמין, ונפרט לפי מה שכתבו החוס' דלא שייך סבירא מאי חויה וכו' אדרבה מאי חויה וכו', א"כ מוד הסבירא אין צריך להכניס עצמו אפילו בספק סכנה עבור חברו אע"פ שחברו הוא בסכנה ודאי, כיון דהוא לא יעבור כלל רק עובר על לא תעמוד על דם רעך א"כ כל המצוות נדחין אפילו מפני ספק סכנה מתמת וחי צהם. וצגדריס פרק ואלו נדרים פ' ע"צ מבואר שם פלוגמא, דרבי יוסי קוצר אפילו כדפסמו וחי חברו כדפסמו קודמת מתמת נערה דגופא טובא וחסמים פליגי דחיי חברו עדיף מנערו, אבל להכניס עצמו בספק סכנה נראה דאין צריך. אף ראיתי בכסף משנה פ"א מרוצה הי"ד מביא בשם הירושלמי דמחוייב להכניס עצמו בספק סכנה אם חברו בסכנה ודאי, ע"ש. ולדידי נ"ע דמהיכא חימי, ועיין בחו"מ סי' תכ"ו השמיטו המחבר, ובסמ"ע [ס"ק א'] הקשה למה השמיטו, ועי"ש שכתב כיון שהרי"ף והר"מ השמיטו דין זה, ובאמת נ"ע דברי הירושלמי ואינו תחת ידי. >אחר זמן הראה לי תלמידי מפורש בשו"ת רדב"ז חלק שני סי' תרכ"ה כתב כן בפירוט, וכתב מי שעושה כן הרי זה חסיד שוטה דאינו מחוייב כלל, ע"ש, והנאצי שכוונתי לדעתו. אף מכל מקום נ"ע על הרדב"ז דלא הביא הירושלמי אשר הוצא (בכמה מקומות) [בכסף משנה], דמפורש לפי עדותו דמחוייב להכניס את עצמו בספק סכנה בשביל חברו שהוא בסכנה ודאי, וצריכים אנו לקבל צאימה דברי הירושלמי, ונ"ע — קומץ מנחה <ט"ו.

חרוף אחר פסח

[לג] ונאצי מסופק אם ראשים להרוג הרודף אחר ספק נפש, כגון אסופי שנמלא והוא ממנה על מחנה דודאי ההורגו אינו נהרג עליו, אם ראשים אנתנו להרוג הרודף אחריו להרוג. ונראה לי פשוט דמבואר ביומא פ"ה ע"א דרבי ישמעאל יליף דפקוח נפש דוחה שבת מצא במחמת, ומה זה שספק על ממון בן ספק על נפשות ורצוה גורמת לשכינה שסמלק מישאל יתן להצילו בנפשו קל וחומר לפקוח נפש שדוחה את השבת, א"כ רואים אנו דאפילו ספק רודף מותר להורגו א"כ הכא נמי. ואף דלמסקנא דחי לה דשאני מחמת דחוקה וכו' ואשכחן ודאי ספק מנלן, א"כ נראה דהמירה התורה להרוג דוקא בודאי. זה אינו, דבאמת מכאן לא מוכח ספק, אבל לפי המסקנא דשמואל יליף מוחי צהם דאף ספק פקוח נפש דוחה שבת, א"כ כיון דחויין אף דשפיכות דמים אינו נדחה אף מפני ודאי פקוח נפש, מ"מ ברודף דניתן להצילו מפני פקוח נפש חויין דהמירה התורה שפיכות דמים מפני פקוח נפש היכא דהו' פושע כגון רודף, וא"כ רצוה כוז המירה התורה מפני פקוח נפש כמו שאר עבירות, ואם כן אפילו ספק פקוח נפש כיון דהוא פושע גילמה התורה דשפיכות דמים כי האי נדחיה, א"כ שוב אין חילוק בין ודאי פקוח נפש בין ספק פקוח נפש, ובהא לא פליגי על רבי ישמעאל דלרבי ישמעאל ספק פקוח נפש דוחה רצוה גבי רודף הוא הדין לדידן, אף מקרא דרבי ישמעאל לא מוכח ספק ומוכח מקרא דחי צהם, וכיון דחויין דהמורה המירה רצוה כוז מפני פקוח נפש היא לא כשאר מצוות, וא"כ נדחיה נמי רצוה כי האי מפני פקוח נפש הנ"ל כשאר מצוות, ואפילו מפני ספק פקוח נפש, כן נראה לי בעזה"ש. ולפי זה אף ברוב גוים כיון דמפקחין עליו את הגל דאין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב [יומא פ"ד ע"ב], א"כ הרודף אחריו יתן להצילו בנפשו, כיון דחויין דעבירה דרצוה נדחיה גבי רודף מפני פקוח נפש היא לא כשאר עבירות נדחין מפני פקוח נפש נדחין אפילו במקום רוב, כי אין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב, א"כ אפילו במקום רוב יתן להצילו בנפשו. וכל זה נראה דוקא ברודף אחר חברו להרוג, כיון דהוא כמו שאר עבירות הדור הוא ליה בכלל וחי צהם אפילו בספק ובמקום רוב, אבל ברודף אחר ספק ערוה, דהמירה התורה ומצוה איכא להרוג הרודף זה אינו מתמת פקוח

אחר פסח ערוה

נפש רק גזירת הכתוב גבי עריות, אם כן דוקא בודאי ערוה אבל בספק ערוה בודאי אסור להרוג כי ספק נפשות להקל, וזה אינו בכלל פקוח נפש להלכת נפשות רק גזירת מלך הוא, א"כ הרודף אחר ספק ערוה בודאי ספיקא למחמת ואסור להרוג אותו, והוא חילוק פשוט למדין.

ולפי מה שכתבתי, כיון דהמורה המירה דמו של רודף מפני פקוח נפש א"כ הדור הוא ליה בכלל וחי צהם אפילו על ספק פקוח נפש, למה לי היקשא דהוקש לנערה המאורסה דניתן להצילו בנפשו, ועי"ש בתוס' סנהדרין ע"ג ע"א ד"ה אף, שהקשו הא מוכח ממחמת, ומירצו דמשם הוא אמייא רשות והיקשא איצטרריך דהו' מצוה. ולפי מה שכתבתי כיון דהמורה המירה א"כ הו' ליה בכלל וחי צהם א"כ ממילא הו' ליה מצוה, זה אינו, דגם מוחי צהם כיון דהמורה המירה לעבור על המצוה מפני פקוח נפש, ממילא כיון דהו' היתר א"כ ממילא הו' מצוה להציל נפש מישאל מלא תעמוד וגו', א"כ גם דברי החוס' נ"ע למה לי היקשא כיון דהמורה המירה דמו של רודף מפני פקוח נפש ממילא מחוייב והוא לה מצוה, עיין ר"מ פ"א מרוצה הט"ו שעובר על כמה לאוין, ע"ש, על כרחך צריך לומר דרצוה חמורה ולא הו' ידעיין דהו' מצוה, א"כ מוחי צהם ג"כ לא הו' ידעיין אם הוא מצוה על כן צריך היקשא, ונ"ע כעת.

העלה רבו ט"ו

[לד] והנה בש"ס סנהדרין ע"ה ע"א מבואר, דמי שהעלה לבו טינא אפילו על פניה והוא מסוכן מ"מ אין מורין לו לעמוד ולדבר עמה אחרי הגדר, ומסקנא שם שלא יהיו צוות ישראל פרוצות צעריה. והרי"ף [סנהדרין י"ח ע"ב מדפי הרי"ף] והרא"ש [פ"ח סי' ד'] הביאו זה וגם הרי"מ כאן ה"ט פסק כן, והרב המחבר כאן אינו מביא זה. וממהני על בעלי השולחן ערוך המחבר והרמ"א שלא הביאו דין זה, וצדיק יוסף [יו"ד סי' קנ"ז ד"ה גרסינן בס"פ בן סורק] הביאו, וגם הטור השמיטו, מ"מ כיון דהרי"ף והר"מ והרא"ש מסכימים לדעת אחת ולא ראיתי לבעלי המוספות שילקחו בה ונ"ע שהשמיטוהו בעלי השולחן ערוך.

עבר ולא נה עניו עוהות

[לה] ובש"ס עבירות אלו אם עבר ולא נהרג, כיון דאין עליו שום עונש הו' ליה כמו שעבר על לאו דאין לוקין עליו דכשר לעדות מן התורה כמבואר בחו"מ סי' ל"ד [ס"ב צה"ג]. ועיין בתשובת נודע ביהודה קמא אה"ע סי' ע"ב דמדברי הרשב"א משמע דהו' רשע והוא הביא ראיות דאינו רשע, וכתב דהרשב"א לדעת השיטה דחייב בעונש כחב כן. והגאון הספרדי צ"ח ע"ד הקשה עליו מסוגיא דכתב ידיו הוא זה אבל אנוסים וכו' [כתובות י"ט ע"א] דטעמא דרבי מאיר דעדים שאמרו להם חתמו שקר יהרגו וכו' על כן לא מצי משי נפשיה רשע, חזין דמקרי רשע, ע"ש. ובאמת יש לחלק, נהי דלענין עדות בודאי לא נקרא רשע ליפסל לעדות, אבל מ"מ לענין זה אינו נאמן על עצמו ששה שלא כחורה ושיין אין אדם משים עצמו רשע. ועיין בספר אסיפת זקנים שם הביא בשם הרמב"ן והרא"ה אף דרבי מאיר מודה ג"כ דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש מ"מ מדת חסידות הוא ליהרג ואין אדם משים עצמו רשע אפילו בכהאי גוונא, ורצא דחה כיון דמורין לכחילה ע"ש, מכל שכן בעבר ולא נהרג במקום שהדין דיהרג נהי דלא הו' רשע לענין עדות, מ"מ בודאי אין אדם משים עצמו רשע כיון דמ"מ לא עשה כחורה, ובחנם עשה שם הגאון נודע ביהודה פלוגמא בין הרשב"א להרא"ש והריב"ש, ולדעתי כולם סוצרים כהרשב"א בזה דאין אדם משים עצמו רשע בכהאי גוונא אף דלא הו' פסולים לעדות, ע"ש ואין כאן מקומו.

מ"ח

[לו] ערך כחב הר"מ כאן ה"י והרב המחבר [מצוה רצ"ה], דאם עבר בעבירה שאין חלוה צה אבל בפעולתו מתכוין להכניס הרי זה ג"כ מחלל שם שמים וילקה, והנה תיבת וילקה ליתא צ"מ, וגי' מבואר שם בשינוי לשון קלת דאם עבר בשאט נפש להכניס הרי זה חילל את השם. ולפי דברי הרב המחבר אם עבר עבירה כוז, חוץ מה שמחוייב מלקות מתמת העבירה מתמת לאו המיוחד לוקה ג"כ מן השם הזה, וגם אם עבר עבירה שאין צה מלקות להכניס כגון שנתק לעשה וכדומה מ"מ לוקה מלאו הזה. ובאמת ראה זה דבר חדש הוא, ולפי דבריו לוקין בשבועות שוא שני מלקיות מתמת הללו המיוחד ולאו זה הכולל, ונ"ע כעת, השי"ת יעורני לשנות פרק זה. ומה שכתב בחלק הפרט, שיעשה איש מפורסם, עיין ר"מ כאן הי"א וכסף משנה וקונטרס מוספות יו"כ. ובר"מ כאן מקיים, מי שנושא ונותן באמונה וכו' ומוכתר בתפילין וכו' עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר כך אתפאר [ישעיה מ"ט, ג'], השי"ת ברחמי ישים חלקו עמהם אמן.

באור שמח שם ובמשך חכמה סו"פ שמות ע"ה"ך לפי שוב מצרימה. ועיין רב"ז בחלק חמישי סי' אלף תקפ"ב (ריח) הביא דין זה מהירושלמי, ועי"ש מה שפסיק הרדב"ז בזה. ג) ראה מה שהעיר על דברי רבינו כאן בוכרון שמואל סי' פ"ג ענף ו' אות כ"ב. גא) ובחינוך שלפנינו מובא דין זה, וראה הערה כ"ה שם. גב) אמנם בחיבורו ליתא, אך בסה"מ ל"ח ס"ג, שמשם העתיק החינוך דבריו איתא דלוקה.

מח) עיין בירושלמי שם במראה הפנים ובגודע ביהודה תניינא יו"ד סי' ע"ד. מט) בהגהות מיימוניות לא כתב היכן הירושלמי, וכן הכס"מ לא הראה מקומו. ובהעמק שאלה בשאלות ס"פ שלח וס"פ ראה כתב שכונת הכס"מ לירושלמי תרומות פ"ח ה"ד לדברי ריש לקיש שם, דאמר עד דאנא קטל אנא מתקטל אנא איזיל ומשייב ליה בחיילא וכו'. וראה עוד בביאור הגר"ח הלך לשה"מ לית רצ"ו שהארץ בדברי הירושלמי. ועיין